

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Ústav dějin křesťanského umění

Jitka Snášelová

**PŮSOBENÍ KATOLICKÉ CÍRKVE NA ŠUMPERSKU V DOBĚ
KOMUNISMU**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Tomáš Petráček, Ph.D., Th.D.

2009

„Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vykonala samostatně a v seznamu literatury a pramenů uvedla veškeré informační zdroje, které jsem použila.“

V Praze dne 9. prosince 2011

.....

OBSAH

ÚVOD	4
1 ŽIVOT KATOLICKÉ CÍRKVE V ČESKOSLOVENSKU.....	5
1.1 Období 1948–1968	5
1.1.1 Odtržení katolické církve od Vatikánu	6
1.1.2 Řehole	8
1.1.3 Vzdělávání a působení kněží	9
1.1.4 Amnestie	11
1.1.5 Náboženství na školách	12
1.2 Období 1968–1989	14
1.2.1 Pražské jaro.....	14
1.2.2 Normalizace.....	15
1.2.3 Podzemní církvev	16
1.2.4 Pacem in terris	18
1.2.5 Církevní tajemníci	19
1.3 Obecné shrnutí situace po roce 1989	21
2 ŘÍMSKOKATOLICKÁ CÍRKEV NA ŠUMPERSKU.....	23
2.1 Situace v Bludově	23
2.1.1 Pohled na počátek 20. století skrze komunistický sborník	23
2.1.2 Vliv katolicismu na společenský život ve vesnici	24
2.2 Monstrproces v Bludově v letech 1950–1952	25
2.2.1 Vesnice pod vlivem patera Koutného.....	26
2.2.2 Zatčení otce Koutného	26
2.2.3 Vykonstruování procesu	28
2.2.4 Soudní líčení	29
2.2.5 Rehabilitace obou soudních procesů	30
2.3 Příklad činnosti církevních tajemníků v letech 1968–1976	31
2.3.1 Plán úkolů na rok 1970	31
2.3.2 Běžné záznamy v letech 1968–1976	33
2.3.3 Poutě	36
ZÁVĚR	38
Seznam pramenů a použité literatury	40
Anglická anotace	43

Úvod

Téma mé bakalářské práce se týká té části církevních dějin, která není ještě příliš dokonale zmapována. Problematice katolické církve po roce 1948 bylo věnováno několik vynikajících děl, avšak ta se zabývala buď krátkým časovým úsekem, nebo daným tématem pouze z dílčího hlediska. Komplexně zpracovanou tematiku římskokatolické církve (struktura, instituce, vývoj spiritualit, mentality církevních skupin, duchovní život...) jsem našla v knize „Katolická církev v Československu 1945–1989“ od autorů Stanislava Balíka a Jiřího Hanuše. Ta se také stala opěrným sloupem mé práce. Kvůli snadnějšímu pochopení zásahů komunistického totalitního režimu do šumperského okresu jsem zasadila své téma do širšího politického a celohospodářského rámce.

Proto se tedy v první kapitole zevrubně zabývám církevně politickou situací v komunistickém Československu. Kapitulu jsem rozdělila do tří podkapitol různých období a v každém z nich jsem vytyčila hlavní události a myšlenkové tendence vládnoucí složky i katolické církve.

Druhá část práce nese název „Římskokatolická církev na Šumpersku“, ovšem tomuto se všeobecně věnuji jen ve třetí podkapitole. Hovořím zde o běžné činnosti šumperských církevních tajemníků v konkrétním údobí let 1970–1976 a o jejich úkolech. Mým úmyslem je ukázat teorii (uvedenou ve všeobecné podkapitole o církevních tajemnicích v první části práce) v praxi. A to v praxi zcela všední, kdy se neděly žádné velké převraty, ale právě o tom, myslím, byla ona náboženská nesvoboda: o tichém, nenápadném, ale o to více důkladném sledování a prověřování. Krátká zmínka potom patří i poutím s důrazem na dvě nejznámější regionální poutní místa, z nichž jedno dokonce leželo v původním okresu Šumperk.

Zbytek textu už nahlíží na život v obci Bludov. Dovolila jsem si věnovat mu tolik prostoru z důvodů citových a patriotistických, protože je to má rodná ves, kde žily i celé generace mých předků.

Nejprve popisuji situaci v Bludově na začátku 20. století a poté v době socialismu na základě sborníku stejného rázu a naproti tomu stavím vlnu do společenského života věřících v obci. Poté přichází na řadu exkurs do soudního procesu začátku padesátých let s bludovskými občany. Mou snahou bylo vystihnout nejdůležitější momenty této uměle vykonstruované frašky až do její soudní rehabilitace ke konci šedesátých let, respektive do poloviny let devadesátých. V tomto případě jsem vycházela ponejvíce z publikace „Miloval jsem okrasu domu tvého“ od Stanislava Balíka, taktéž Bludovana.

1 Život katolické církve v Československu

1.1 Období 1948–1968

Po druhé světové válce, kdy se k moci pomalu a jistě začínala prodírat komunistická diktatura, došlo k pozemkovým reformám. V rámci tzv. druhé pozemkové reformy¹ byla církvi odňata půda nad 50 ha a posléze novou pozemkovou reformou² přišla o zbytek své půdy. Vzhledem k jejímu hospodářskému zabezpečení byla tímto počinem téměř zlikvidována stabilita celé církve.

Další strategií³ nové státní moci proti církvi bylo připoutat duchovní ke státu (vyplácením státní mzdy), přerušit styky katolické církve v československém státě s Vatikánem a napomáhat k celkovému oslabení vlivu církve na obyvatele země⁴.

Likvidace církve se skládala ze tří etap, přičemž první etapou bylo přesvědčit věřící o kladném postoji režimu k náboženství a zamezit pokusům o působení náboženství proti vládní politice. Ve druhé etapě šlo o odstavení církevní hierarchie s vytvořením nového mluvčího katolicismu, se kterým by vláda jednala jako s hlavou církve. Třetí etapa počítala s úplným oddělením církve od Říma, se vznikem národní církve, jejíž majetek a vysvěcení biskupů by si vzal na starost stát⁵.

Za této situace docházelo k negativního přístupu ke státnímu zřízení, v jehož důsledku byly zavražděny stovky politických vězňů. Slovo „vražda“ je však vzhledem k tehdejší právní koncepci užito paradoxně neprávem, neboť veškeré politické procesy se zakládaly na tenkrát platném zákonu č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky. Dominoval zde trest smrti, ke kterému mohl být odsouzen ten, kdo se dopustil např. velezrady, špionáže, atentátu... Dlužno podotknout, že velezrady se mohl dopustit i ten, kdo hovořil, by dokonce se pouze zmínil o možnosti politického zvratu.

Jaroslav Brodský, politický vězeň, napsal ve své úvaze: *„Po celé generace bude mít číslo 231 v naší zemi nasládlou chuť krve a slz. To bylo ono Kainovo znamení, které dávalo*

¹ Zákon č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy.

² Zákon č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě z března 1948.

³ Návrh církevního oddělení Ústředního akčního výboru Národní fronty, schválený 30. srpna 1948.

⁴ Srov. BALÍK Stanislav, HANUŠ Jiří: *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, 16–18.

⁵ MARJÁNKO Bedřich: *Koncepce likvidace církve*, http://www.totalita.cz/vysvetlivky/cirkev_konc.php, (25.2.2009).

právo Někomu zabít Každého. S tím číslem odešlo více než 100 000 lidí ze 14 milionového národa do věznic a koncentračních táborů. Z toho téměř 40 000 lidí bylo odsouzeno k trestům vyšším než 10 let. Pod tímto číslem byl dosud nezjistitelný počet mužů a žen popravených na šibenicích nebo vražděn v polích a lesích ranou do týla. Na kontě 231 jsou zapsáni sebevrazi na celách a v dolech, šílenci v ústavech⁶.“

1.1.1 Održeni katolické církve od Vatikánu

Komunistickému režimu se podařilo během prvních let takřka vymýtít papežskou nunciaturu (respektive internunciaturu⁷) v Československu a také československé vyslanectví u Papežského stolce. V říjnu 1949 byl zřízen Státní úřad pro věci církevní, v jehož čele stáli politici (př. ministr Čepička, náměstek předsedy vlády Fierlinger atd.). Tento úřad rozhodoval jak o věcech svátostí, tak i o průběhu bohoslužeb, což se mnohdy dělo bez vědomí biskupa a pod pravomoc úřadu spadala i církevní oddělení okresních a krajských národních výborů, která měla v čele církevní tajemníky a byli to oni, kdo opravdu řídili církve⁸.

Mezi úkoly úřadu mimo jiné patřilo financovat církve ze státního rozpočtu (a tím je dostat pod svou kontrolu), zrušit mužské církevní řády, přijmout slib věrnosti státu od duchovních všech církví (text slibu byl změněn a museli jej skládat všichni duchovní, tedy nejen biskupové a kněží, ale i kaplani) a zároveň udělení či odepření státního souhlasu k výkonu duchovenského povolání všem činným duchovním. Úřad byl zrušen vládním nařízením č. 19/1956 Sb. v roce 1956 a jeho pravomoc následně přešla pod Ministerstvo školství a kultury⁹.

Mezi další prostředky, jak znemožnit styk katolické církve se Svatým stolcem, bylo zatýkání hlav místních církví, tedy biskupů a držení jich v internacích (místo veřejných soudních procesů byla volena nenápadná tichá likvidace). Takto byl například ut'at vliv biskupa Josefa Berana¹⁰, který odmítl podříditi církev komunistické moci, vystoupil proti

⁶ KRATOCHVIL Antonín: Žaluji I. Svědectví a myšlenky o deformacích stalinské justice v Československu. Praha: Dolmen, 1990, 33.

⁷ Svatý stolec vlastnil budovu internunciatury až do konce komunistického režimu, ač nebyla obsazena.

⁸ Srov. BALÍK Stanislav, HANUŠ Jiří: op. cit., 18–29.

⁹ http://cs.wikipedia.org/wiki/St%C3%A1tn%C3%AD_%C3%BA%C5%99ad_pro_v%C4%9Bci_c%C3%A4rkevn%C3%AD, (24.2.2009).

¹⁰ V letech 1949–1963 byl protiprávně internován StB na různých místech, nejprve v arcibiskupském paláci v Praze (1949–1951), poté i jinde (Roželov, Růžodol, Paběnice, Mukařov, Radvanov).

komunisty zřízené podvatné „Katolické akci“¹¹ a exkomunikoval a suspendoval kněze Josefa Plojgara¹², který přes jeho přísný zákaz přijal místo v komunistické vládě¹³. V roce 1963 byl propuštěn z „domácího vězení“, ale zároveň mu bylo zakázáno zdržovat se v Praze a zbytek života dožil v Římě. I když se do vlasti již nesměl vrátit, až do své smrti neúnavně bojoval za katolickou církev v Československu¹⁴.

V roce 1950 byli takto postupně internováni všichni zbývající českomoravští sídelní biskupové a téměř všichni světící. Mnoho z nich bylo zbaveno státního souhlasu, zatčeno a uvězněno pro trestné činy velezrady, špionáže apod. Místo vězněných biskupů pak rozhodovali státní zmocněnci a ti byli doplněni kapitulními vikáři - samozřejmě těmi, kteří byli ochotni s režimem spolupracovat¹⁵.

Podle Marxe musí stát církvi poskytnout jen minimum životního prostoru a zároveň jí uložit maximum politické spolupráce a angažovanosti. Věřící občany slepě následující klérus budou převychováni na marxisty tím, že církev bude politicky spolupracovat. V čele Vatikánu stál v padesátých letech nekompromisní Pius XII., ze kterého měl obavy jak Stalin, tak Gottwald. Viděli v něm vůdce imperialistických mocností. Z toho důvodu se komunistické státní orgány snažily mít moc nad vnitřními záležitostmi katolické církve, manipulovat jí. Realizace tohoto plánu však narazila na odpor, proto se vzápětí vedení strany začalo koncentrovat na neprodyšnou izolaci místní církve a jejím oslabením ji využít pro službu marxistickým ideálům.

V Lidových novinách bylo zdůrazněno, že ministr Alexej Čepička ve svém projevu 15. července 1949 poukázal na otřesná fakta, která přineslo jednání Národní fronty a církve, která „ukázala v pravém světle celou činnost biskupského sboru v čele s arcibiskupem Beranem. Je to jediný sled nenávislných činů proti lidově demokratickému zřízení, podvracení revolučních vymožeností a pobuřování občanstva, kdy náboženství bylo použito k podpoře reakčních sil, k vynucování politiky Vatikánu (...), který by chtěl vyvrátit z kořene vše pokrokové“¹⁶.

¹¹ Původně standardní součást světové Katolické akce, což bylo sdružení katolických kněží a laiků; v roce 1949 v naší zemi násilně rozpuštěna, její majetek byl převeden do „nové“ Katolické akce, u níž bylo pro zmatení veřejnosti ponecháno staré označení, ovšem skládala se z tzv. vlasteneckých kněží a skuteční členové katolické akce byli státem perzekuováni.

¹² Plojhar Josef (1902–1981), kněz a politik, vězeň v koncentračních táborech; v únoru 1948 na straně komunistického režimu, byl poslancem, ministrem, předsedou Československé strany lidové a na různých jiných postech.

¹³ Srov. HANUŠ Jiří: Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, 120.

¹⁴ Srov. Wikipedie: http://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Beran, (24.2.2009).

¹⁵ Srov. BALÍK Stanislav, HANUŠ Jiří: op. cit., 76–82.

¹⁶ KRATOCHVIL Antonín: Žaluji III. Cesta k Sionu. Praha: Dolmen, 1990, 112.

Jako příklad absurdní obžaloby lze uvést událost z 2. prosince 1950, kdy soud vynesl rozsudek nad Zelou¹⁷ a dalšími církevními hodnostáři ze spojení s Vatikánem, přičemž tato činnost byla charakterizována jako „*součást velkého spikleneckého plánu imperialistických mocností, Vatikánu a zločinné fašistické bandy Titovy proti zemím lidé demokracie...*“¹⁸

Dalším počinem režimu pak byl i zákaz řeckokatolické církve, která byla násilně „navrácena“ k pravoslavné církvi.

1.1.2 Řehole

Hned z počátku padesátých let došlo ke zrušení mužských řeholí. Mužské řády představovaly pro režim nebezpečí v neprůhlednosti jejich života uzavřených komunit, v jejich samosprávě a ve vazbě na Řím. Jelikož nebyly podřízeny diecéznímu biskupovi, neměl na ně vliv ani stát, který církev začal ovládat. Během následujících let začaly pak probíhat monstrprocesy s řeholníky, zpočátku pouze s jednotlivci, ale později již byly odsuzovány celé skupiny¹⁹.

Za trestnou činnost mnichů, pro kterou byli souzeni, se považovalo kupříkladu sloužení mší bez státního souhlasu, společné modlitby, posléze i uchovávání samizdatové literatury, případně fiktivními činy jako ukrývání zbraní apod²⁰.

Spolu s těmito procesy probíhala tzv. akce K, a to od 13. dubna 1950²¹ do 28. dubna 1950. Jednalo se o napadení klášterů a uvěznění mnichů z 28 řádů v centralizačních kláštorech²². Pokud pomineme duševní utrpení mnichů, další nenahraditelné ztráty se projeví v oblasti kultury (kláštery v rukou armády, kdy došlo k vážnému poškození až zničení uměleckých děl apod.)²³.

O mladých lidech, kteří vstoupili do řádů jako novici, totalitní tisk 11. dubna 1958 napsal: „*Mladí lidé, kteří měli život před sebou a kteří studovali jeden Vysoké učení technické a jiný konzervatoř, se stali členy řádu. Náboženský fanatismus zvítězil nad zdravým rozumem. Jako by se vrátil středověk...*“²⁴

¹⁷ Zela Stanislav (1893–1969), biskup v Olomouci, od roku 1948 generální vikář, za údajnou špionáž odsouzen na 25 let vězení, kde strávil 13 let. Dožil v internaci u sester premonstrátek v Radvanově. V roce 1969 byl rozsudek nad ním v plném rozsahu zrušen.

¹⁸ KRATOCHVIL: Žalují I., 21.

¹⁹ Srov. BALÍK Stanislav, HANUŠ Jiří: op. cit., 153.

²⁰ Srov. tamtéž, op. cit., 169.

²¹ Noc ze 13. na 14. dubna 1950 se označuje jako „barbarská noc“.

²² Během „akce K“ bylo převezeno 2376 mnichů do centralizačních klášterů, 175 z nich skončilo v internačních táborech se zvlášť ostrým režimem.

²³ MARJÁNKO Bedřich: Vlastní provedení akce „K“, http://www.totalita.cz/cirkev/cir_05.php, (25.2.2009).

²⁴ KRATOCHVIL: Žalují III., 132.

Pro řeholnice byla vypracována tzv. akce Ř, která zvolila jiný postup než v případě mužských řádů. Ženské řády se staraly převážně o nemocné, mentálně a tělesně postižené. Režim by uvězněním řeholnic pro tuto práci nesehnal takový počet zaměstnanců z řad civilního obyvatelstva²⁵. „Akce Ř“ probíhala od srpna do října 1950²⁶ a při soudních procesech byly řeholnice souzeny především za pomoc uvězněným kněžím, biskupům, za výroky „protistátního“ charakteru, za rozšiřování publikací náboženského charakteru apod. Protože ale sestry v různých ústavech chyběly, byly postupně propouštěny a organizovaně žily buď v charitních domovech²⁷, v závodních internátech nebo samy, ovšem ve stálé soudržnosti se svými komunitami a pod vlivem svých představených. V ústavech byly sestry nahrazeny civilními zaměstnanci. To se však netýkalo ústavů pro mentálně retardované, domovů důchodců a léčeben nevyléčitelně nemocných²⁸.

1.1.3 Vzdělávání a působení kněží

Aby byl snížen vliv kněží jako přirozené autority pro obyčejný lid, stát změnil koncepci jejich vzdělávání. Ze všech teologických ústavů a seminářů v Československu zůstaly zachovány pouze dvě fakulty – v Praze a v Bratislavě, které však byly vyloučeny ze svazku univerzit a děkané se nezodpovídali církevním představitelům. Studium bylo zkráceno z pěti na čtyři roky a začal se vyučovat i marxismus-leninismus. Od 1. října 1953 byla pražská fakulta přesunuta do budovy bývalého probošství v Litoměřicích a dále byla zřízena její pobočka v Olomouci, ta však roku 1974 skončila.

Z toho logicky vyplývá, že vyučující na fakultě byli státem prověřováni a schvalováni. To se velmi razantně promítlo i do úrovně vzdělání, na což poukazovala především skrytá církev v pozdější době²⁹.

Ke zpolitizování a snížení vědecké úrovně došlo všeobecně na všech humanitních fakultách (více než na technických ústavech). Numerus clausus byl ovšem nejvýraznější na katolických teologických fakultách a trval zhruba do roku 1966, přičemž čísla o omezování přístupu ke studiu nebyla zveřejňována³⁰.

V Lidové demokracii vyšel dne 9. dubna 1968 rozhovor s děkanem Cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Litoměřicích, dr. Janem Merellem, který hovořil o vytržení fakulty

²⁵ Srov. BALÍK Stanislav, HANUŠ Jirí: op. cit., 177.

²⁶ Bylo internováno na 10 000 řeholnic ze 720 klášterů, hlavním internačním klášterem se stal Broumov.

²⁷ Zde se zabývaly výrobou textilu, hostií či pomocí v nemocnicích.

²⁸ Srov. BALÍK Stanislav, HANUŠ Jirí: op. cit., 188.

²⁹ Srov. tamtéž, 111–115.

³⁰ Srov. KRATOCHVIL: Žaluji III., 17.

z Prahy, tedy z přirozeného kulturního střediska, kdy tento nedobrovolný exil ztěžoval i práci profesorů fakulty, neboť nové a vzdělané posily jim nepřicházely. Umístěním fakulty mimo hlavní město jí byly znemožněny i vysokoškolské extenze. Jak se sdělilo fakultní radě, vystěhování mělo být dočasné, protože budovu v Dejvicích bylo třeba použít pro vojenské účely. Ovšem ani přes několik urgencí na návrat fakulty do původní budovy se dovolení nedostalo. Z důvodů obrany vlasti měly být z hlavního města vystěhovány i jiné vysoké školy, k tomuto ale nikdy nedošlo³¹.

V návaznosti na uvedené změny nastaly politické procesy s kněžími, kteří nebyli ochotni přijmout ústupky vůči státnímu systému. Byli vězněni, zařazováni na vojenskou službu u Pomocných technických praporů³² či internováni v táborech nucených prací³³. Zacházení s nimi bylo natolik tvrdé, že mnoho z nich zemřelo. Ostatní si odnesli minimálně následky do konce života, ať už jde o fyzické nemoci či jizvy na duších.

Stranické vedení vědělo, že v táborech nucených prací byli umístěováni „chovanci“, kteří ovšem nenaplnili skutkovou podstatu trestného činu. Tím se tyto tábory dostaly na úroveň koncentračních táborů. To byl hlavní důvod, proč se Gottwald rozhodl omezit oficiální informace o táborech poskytované tisku: „*Budeme to dělat, ale nemusíme o tom mluvit*“³⁴.

Perzekuované osoby byly v táborech pečlivě tříděny, a to podle stáří či zdravotního stavu. Dále byly děleny dle důvodů, pro které byly trestány. Ve skupině politických vězňů byla tzv. zvláště nebezpečná skupina³⁵, dále skupina drobných přečinů (vyhýbání se práci, prostituce, karban...) a skupina osob se špatnou pracovní morálkou. Jednotlivé tábory byly určeny pro specifické skupiny trestaných³⁶ a byl i detailně propracován přesun osob do jiných pracovních středisek. V některých táborech byly podmínky tak hrozné, že jen pouhou náhodou nevypukly infekční choroby. Skutečnou odpovědnost za nesnesitelné

³¹ Srov. KRATOCHVIL: Žaluji III., 54–55.

³² Kněží byli izolováni od ostatních, školeními se je snažili političtí pracovníci převychovávat. Tyto počiny ale končily nezdarem, neboť vzdělání kněží a seminaristé lehce oponovali schématickým výkladům. Převýchova se děla také formou jinou – např. v Ostravě házel poddůstojník kněžím bible do latríny.

³³ V období 1954–1955 pracovalo ve Vykmánově 200 katolických kněží, kteří byli posíláni na nejnebezpečnější práci do mlýna uranové rudy, kde nebyla žádná opatření k filtraci a izolaci, takže byli vystaveni škodlivému účinku. Vězni rozbíjeli kladivem uranovou rudu na drobné kousky a holýma rukama ji kladli do beden zasílaných do SSSR. Ústa, nos i plíce byly zahlceny radioaktivním prachem. Málokdo z tohoto tábora smrti přežil a odtud také zazněla ta nejostřejší obžaloba komunismu.

³⁴ JANÁK Dušan, JIRÁSEK Zdeněk: Vznik a existence táborů nucené práce v podmínkách zakladatelského období komunistického systému v Československu, in: JIRÁSEK Zdeněk: Tábory nucené práce a další projevy mimosoudní perzekuce 1948–1954. Sborník konference SÚ ČSAV a KH FF SU, Opava: Filozofická fakulta Slezské univerzity v Opavě, 1992, 7.

³⁵ Fakticky obdoba nacistické skupiny „zvláštního určení“.

³⁶ Př. skupina „zvláště nebezpečných“ byla bez ohledu na zdravotní kvalifikaci či věk posílána do tábora Jáchymov – Vršek.

poměry v táborech uranových dolů nesli sovětští poradci, kteří u nás do praxe zaváděli zvyklosti nabyté v Sovětském svazu³⁷.

Co se týká pracovních úrazů, ty byly způsobeny hlavně nedostatečnou péčí závodu o bezpečnost práce³⁸. Političtí vězni neměli žádné zkušenosti s prací v dolech, což byla nejčastější příčina vysokého množství úrazů, často smrtelných³⁹.

„Ideálem komunistického režimu byl kněz, který – když už nechce otevřeně spolupracovat na budování ateistického socialismu – není horlivý, nepřehání to s výukou náboženství a formováním mladých lidí, nevychází z fary a ve farnosti funguje pouze jako jakýsi automat na vysluhování svátostí“⁴⁰.

Paradoxně věznění kněze duchovně posilovalo, neboť se stali pro spoluvězně svědectvím živé víry v extrémních podmínkách; mnozí nevěřící zde našli víru nebo si alespoň odnesli hlubokou úctu k církvi a kněžím. Mnoho z čelních představitelů kněžství v nesvobodě vězení promýšlelo novou koncepci církve, nové formy liturgiky⁴¹; v utrpení viděli dle biblických náznaků příležitost církve k pokání za její minulé poklesky, šanci k očištění a k novému začátku, bude-li jednou obnovena svoboda⁴².

Nicméně většina politických vězňů se shoduje v tom, že bolševické věznění bylo horší než nacistické, neboť si dělalo nárok na lidskou duši, zatímco nacisté znali pouze prosté zničení člověka, jeho likvidaci. Komunisté zničili člověka jeho odlidštěním⁴³.

1.1.4 Amnestie

V roce 1960 byla propagačně vyhlášena amnestie prezidenta Antonína Novotného⁴⁴ u příležitosti patnáctého výročí konce druhé světové války, během níž však probíhaly nové procesy s věřícími. Režim se totiž obával, že propuštění lidé budou mít na své kolegy

³⁷ Srov. JANÁK: op cit., 11, 22.

³⁸ Srov. VAŠKO Václav: Dům na skále 3. Církev vězněná. 1950–1960. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008, 188.

³⁹ Během let 1950–1960 došlo dle odhadu téměř k 30 000 úrazů, tedy v průměru k 249 měsíčně, z toho bylo 439 smrtelných.

⁴⁰ BALÍK Stanislav, HANUŠ Jiří: op. cit., 124.

⁴¹ Po propuštění z vězení bylo mnoho katolických intelektuálů překvapeno, že Druhý vatikánský koncil vytyčil přesně tu linii, kterou se celá ta léta zabývali (ekumenismus, dialog se současným světem, zcivilnění vnějších projevů církve, zjednodušení liturgie...).

⁴² Srov. HALÍK Tomáš: Články a eseje. Katolická církev v České republice po roce 1989, http://www.halik.cz/clanky/cirkev_po_1989.php, (25.2.2009).

⁴³ Srov. BALÍK Stanislav, KUBÁT Michal: Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů. Praha: Dokořán, s.r.o., 2004, 30.

⁴⁴ Bylo propuštěno 5 601 politických vězňů kromě přímých agentů imperialistických rozvědek, teroristů, sabotérů, záškodníků a organizátorů nebezpečných protistátních skupin. I přes tento výčet šlo však o nejrozsáhlejší amnestii od roku 1946 do pádu komunismu.

nežádoucí ideový vliv a z této obavy vyústila nová vlna perzekucí, při níž byly k dlouholetým trestům odsouzeny desítky lidí z řady původně amnestovaných (př. odsouzení bývalí členové Československé strany lidové vyloučení ze strany po únoru 1948 apod.)⁴⁵.

Kněžím, kterým bylo odepřeno jít domů, byli shromažďováni ve valdické věznici. Další amnestie byly uskutečněny v letech 1962 a 1965, kdy ta poslední prominula tresty do jednoho roku odnětí svobody⁴⁶. Největší „zločinci“ z laiků i kněží byli tedy dále drženi za mřížemi a až v rozmezí let 1963–1966 docházelo k jejich individuálnímu omilostňování. Političtí vězni se pro režim stávali politicky neúnosní, proto byli propouštěni na svobodu i tzv. „nepřevychovatelní“ uvěznění. Ve výstupním hodnocení jedné z nich, Růženy Vackové, vydaném pardubickou věznicí 18. dubna 1967, je uvedeno, že „(...) odsouzená pro svoje názory a svým vystupováním ve výkonu trestu ukazuje, že její převýchova vzhledem k jejímu vysokému věku je problematická a nebude mít v budoucnu výraznějšího výsledku pro její až fanatické náboženské založení“⁴⁷.

1.1.5 Náboženství na školách

Na prvním a druhém stupni základních škol bylo povinné vyučování náboženství do roku 1952, od té doby je znát citelný úbytek žáků nahlášených do tohoto předmětu. Režim se snažil rodičům i dětem docházení na tuto výuku co nejvíce znechutit. Smělo se vyučovat pouze ve školách, na směrnice náboženství dohlíželo ministerstvo školství, věd a umění nebo Státní úřad pro věci církevní. Mohli se přihlašovat pouze žáci od druhé do sedmé třídy základní školy. Přihlášku přijímalo od rodičů ředitelství školy, mnohdy musela být podepsána oběma, případně následoval rozhovor s ředitelem školy, který je od tohoto počínu zrazoval líčením všech negativ, která s tím poplynou. U neoblomných rodičů se užívalo jiné strategie: přihlášky měly být podány do 8. září na tiskopisu, který byl k vyzvednutí pouze ve škole. Ovšem někteří ředitelé odmítali tyto tiskopisy vydat s vymyšlenými odůvodněními, že dosud nedošly nebo že jich bylo málo apod. Mnohdy byla náboženství vyhrazena pozdní odpolední hodina, jindy byly ve dny, kdy mělo být jeho

⁴⁵ Srov. KONEČNÝ Karel: Perzekuce členů Československé strany lidové po únoru 1948, in: MAREK Pavel (ed.): Teorie a praxe politického katolicismu 1870–2007, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2008, 253.

⁴⁶ Srov. <http://iuridictum.pecina.cz/w/Amnestie>, (25.2.2009).

⁴⁷ VAŠKO: op. cit., 270.

vyučování, organizovány školní akce, na nichž byla účast dětí povinná⁴⁸. Na tomto je vidno, jak nerovný zápas o víru svých dětí museli svádět věřící rodiče s ateistickou školou.

Co se týká formy výuky: duchovní nesměl opravovat to, co dětem říkali učitelé v přírodopisu a dějepisu; učitelé však měli za povinnost „uvádět na pravou míru“ vše, co řekl duchovní a zesměšňovat děti chodící do náboženství, podporující výsměch a šikanu i od jejich spolužáků⁴⁹. Cílem komunistické strany co nejvíce lidem zprotivit náboženství byl v mnoha případech vystupňován do té míry, že dětem, které chodily do náboženství, byl zpravidla odepřen přístup k vyššímu vzdělání.

Tak se také mohlo stát, že v roce 1952 byl Okresním soudem v Jihlavě odsouzen učitel náboženství k patnácti letům vězení, protože „*při vyučování náboženství záměrně zlehčoval a narušoval mírové úsilí světového tábora míru, soustavně štvál proti lidovědemokratickému zřízení a omlouval hrůzné zločiny imperialistů v Koreji, překrucoval historická fakta, zejména obhajováním jezuitské stvůry Koniáše a zlehčováním Jiráskových děl...*“⁵⁰

Příkladem ateizace a sekularizace národa, s počátky v 19. století, ovšem urychleným totalitním režimem, je i projev z Vánoc roku 1952, který věnoval ministerský předseda Antonín Zápotocký dětem: „*(...) Doby se ale změnily. Nastaly mnohé převraty. I Ježíšek vyrostl, zestaral, narostly mu vousy a stává se z něho Děda Mráz. Nechodí již malý a otrhaný. Je pěkně oblečený, v beranici a kožichu. Nazí a otrhaní nechodí již dnes také naši pracující a jejich děti. Děda Mráz přijíždí k nám od Východu a na cestu mu září také hvězdy. Ne jen jediná, betlémská. Celá řada rudých hvězd na našich šachtách, hutích, továrnách a stavbách. Tyto rudé hvězdy hlásají radostně, že vaši tatínkové a maminky splnili na svých pracovištích úkoly čtvrtého roku první Gottwaldovy pětiletky (...)*“⁵¹

V podobném duchu zní i rezoluce Ústředního výboru KSČ z 16. června 1957: „*V úsilí o podstatné odstraňování přežitků kapitalismu, jež brání v růstu socialistického uvědomění lidu, nesmí strana ani na okamžik ztráct ze zřetele překonávání náboženských předsudků. Toho je třeba dosáhnout soustavnou výchovou, aby se věřící občané sami postupně a dobrovolně – na základě vlastního přesvědčení – oprošťovali od vlivu náboženství...*“⁵²

⁴⁸ Srov. BALÍK Stanislav, HANUŠ Jirí: op. cit., 219.

⁴⁹ Srov. VAŠKO: op. cit., 27–28.

⁵⁰ Srov. tamtéž, 28.

⁵¹ Srov. tamtéž, 21.

⁵² KRATOCHVIL: Žalují III., 125.

1.2 Období 1968–1989

1.2.1 Pražské jaro

Od poloviny šedesátých let se rozrůstal okruh konvertitů a jednalo se převážně o vzdělané a mladé lidi ve velkých městech – tedy opační tým, u kterých se předpokládá větší religiozita (staří lidé, méně vzdělaní, venkovaní)⁵³. Do tohoto náboženského uvolnění přišlo Pražské jaro⁵⁴, kdy se prvním tajemníkem vedoucí strany stal reformátor Alexander Dubček. Odpovědí Sovětského svazu na pokusy demokratizace, které probíhaly po celá šedesátá léta, bylo vojenské obsazení naší republiky⁵⁵. Pražské jaro tak trvalo pouze od ledna 1968 do invaze vojáků Varšavské smlouvy 21. srpna 1968.

Dubček měl v plánu spustit svůj Akční program, který zahrnoval zvýšení svobody tisku a možnost vlády více stran. V této době žádalo v Literárních novinách 84 bývalých politických vězňů umožnění aktivního katolického života. Českoslovenští biskupové prosazovali znovunastolení sesazených biskupů, svobodnou pastorační činnost, nápravu křivd u perzekuovaných obětí atd.

Mnohé požadavky katolické strany byly splněny. Ženské řehole mohly začít vyvíjet činnost, fungoval církevní tisk; výuka náboženství mohla probíhat i na farách (nejen ve škole), mohli ji vést i katecheté (ne pouze duchovní) a přihlášky přijímali příslušní duchovní⁵⁶; ovšem limity byly stále nastaveny – mužské řehole byly stále zakázány a církevní tajemníci byli nadále činní.

Obnovena byla řeckokatolická církev, která po celou dobu od svého zákazu žila ve skrytosti, nikdy tedy nepřestala fakticky existovat. Bylo jí přiznáno taktéž právo na hospodářské zabezpečení. Tímto počinem ovšem vyvstaly velké rozepře s církví pravoslavnou, na niž byl v roce 1950 veškerý majetek řeckokatolické církve převeden⁵⁷.

O těchto několika měsících nadějného uvolnění v letech 1968–1969 se dá říci, že byly jenom epizodou a k nějaké výraznější faktické změně nestačilo ani dojít⁵⁸.

⁵³ Srov. HALÍK Tomáš: Články a eseje. Katolická církev v České republice po roce 1989, http://www.halik.cz/clanky/cirkev_po_1989.php, (25.2.2009).

⁵⁴ Název „Pražské jaro“ byl vytvořen západními médii poté, co se o této události dozvěděl celý svět. Má návaznost na odkaz k termínu „Jaro Národů“, což je umělecký název daný revolučnímu roku 1848.

⁵⁵ Srov. http://cs.wikipedia.org/wiki/Pra%C5%BESk%C3%A9_jaro_1968, (2.3.2009).

⁵⁶ Srov. BALÍK Stanislav, HANUŠ Jirí: op. cit., 219.

⁵⁷ Srov. tamtéž, 44–48.

⁵⁸ Srov. STRÍBRNÝ Jan: Katolická církev v českých zemích v čase dvou totalit, in: JAN Libor (ed.): České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století. Sborník příspěvků ze sekce církevních dějin na VIII. sjezdu

1.2.2 Normalizace

Po kratičkém náznaku liberalizace na jaře 1968, o kterém jsem se zmínila v předchozí kapitole, nastalo dvacetiletí tzv. normalizace. „*Srpnová okupace tedy přerušila nadějný vývoj, ale normalizačnímu režimu trvalo více jak rok, než všechny aktivity zbrzdil a formálně zlikvidoval*⁵⁹.“

Pronásledování církve již sice nebylo tak drastické jako v padesátých letech, ovšem o to systematictější byla její šikana. Pro příklad lze uvést reformy Druhého vatikánského koncilu, které kromě liturgických změn nesměly v Československu probíhat. Byl tak opět potlačován ekumenismus, aktivita laiků, nad kněžími měli dohled církevní tajemníci a nepřizpůsobiví kněží nesměli vykonávat duchovenskou činnost. Stručně řečeno, v této době vedení strany znovunastolilo politické hodnoty, které tu byly již před ovládnutím Komunistické strany Československa Dubčekem. Výsledkem bylo potlačení pokusů o změnu politického systému na dobu nejbližších dvaceti let..

V dubnu 1969 nastoupil na místo Alexandera Dubčeka⁶⁰ Gustáv Husák. Strana byla očištěna od liberálních členů, byly zrušeny reformy, navázány styky s ostatními socialistickými zeměmi a proběhla celková federalizace země⁶¹.

V roce 1977 byla podepsána Charta 77, kde abecední řazení způsobilo, že výčet jejích signatářů otevíral duchovní (Milan Balabán) a uzavíral je opět kněz (Josef Zvěřina). Právě Zvěřina, sám vězněný třináct let, podal zásadní argumenty na obranu této listiny v dopisech kardinálu Tomáškoví. Připomněl alarmující skutečnost, že Chartu kladně hodnotí papež Pavel VI. a místní církve hovoří skrze své představitele v podstatě opačně. Podrývá se tím možnost zlepšení situace církve, neboť navenek vypadá chování jejích představitelů tak, že je vše v pořádku a nedochází k potlačování náboženské svobody. Zvěřina také zkritizoval dosavadní strategii církve v ústupném vyjednávání se státem, které nikam nevedlo. Přes tuto tvrdost slov, ale zároveň i jejich naléhavost, se kardinálův postoj k Chartě a k opoziční činnosti duchovních pozvolna měnil, takže začátkem osmdesátých let již běžně přijímal mluvčí Charty a souhlasil s jejich působením⁶².

českých historiků v Hradci Králové ve dnech 10.–12. září 1999, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, 79.

⁵⁹ STRÍBRNÝ: op. cit., 85.

⁶⁰ Dubček byl vyloučen ze strany a vykonával práci lesního úředníka.

⁶¹ Srov. http://cs.wikipedia.org/wiki/Pra%C5%BESk%C3%A9_jaro_1968, (2.3.2009).

⁶² Srov. ČUHRA Jaroslav: Kam nás to vedete? Křesťané a počátky života Charty 77, in: Dějiny a současnost 2 (2007) 34–36.

Církev se i přes všechny tyto útlaky nadechuje. Projevuje se to zejména v tisku samizdatové literatury, v pořádání bytových seminářů, masových poutí⁶³ a ve změnách po nástupu nového papeže Jana Pavla II. v roce 1978. Ze starého českého kardinála Tomáška se stal živý symbol odporu proti komunistické totalitě, a to právě díky přímé podpoře papeže⁶⁴.

Státní bezpečnost důkladně prověřovala činnost podzemní církve. V této době byli jmenováni i biskupové, kteří byli loajální vůči režimu, ale které v rámci ústupků východní politiky Vatikán navrhl, příkladem je Josef Vrana⁶⁵.

1.2.3 Podzemní církev

V tomto případě nejde o vydělování z římskokatolické církve ani se nejedná o jinou církev, pouze jde o organizované aktivity probíhající neveřejně, „pod zemí“, přičemž velmi často existovalo propojení s oficiální církví. Mezi činnosti, které nemohly být v době komunistického režimu prováděny svobodně a veřejně, patří liturgie, vzdělávání a další společenské akce. I po Druhém vatikánském koncilu bylo církvi znemožněno její další rozvíjení a prostor k veřejné činnosti byl tak úzký, že omezeným křesťanům nezbylo, než se začít scházet ve skrytosti k modlitbám, vyučování, přednáškám⁶⁶...

Do podzemní církve patří jak aktivity uvězněných (v žalářních podmínkách se věnovali vzdělávání i pastoraci) a dále všech, kteří vyučovali děti, mládež, organizovali tábory a exercicie, vydávali samizdatovou literaturu a budovali kontakty se světovou církví, což se dělo samozřejmě za ztížených podmínek a nejvýraznější roli zde hráli vyzrálí a charakterově pevní křesťané se schopností vize do budoucna a s charismatem, kvůli němuž je ostatní následovali⁶⁷.

Jako reakce na izolovanost katolických rodin (kdy i ve větších městech chodila do kostela jedna či dvě rodiny s malými dětmi) rozvinula skupina tajných příslušníků

⁶³ Od velehradské pouti v roce 1985 nabývají poutě demonstračního charakteru, bojují za náboženskou svobodu a lidská práva. Na tuto pout' byl kardinálem Tomáškem pozván papež Jan Pavel II., ovšem režim se této informace velmi zalekl a návštěvu nedovolil.

⁶⁴ Srov. HALÍK Tomáš: Články a eseje. Katolická církev v České republice po roce 1989, http://www.halik.cz/clanky/cirkev_po_1989.php, (25.2.2009).

⁶⁵ Josef Vrana (1905–1987) byl biskup, apoštolský administrátor olomoucké arcidiecéze v letech 1973–1987; neměl důvěru Vatikánu, ostatních biskupů ani věřících a státu, který mu sice uděloval různá vyznamenání, ale zároveň jej odposlouchával a omezoval.

⁶⁶ Bezprostředně po roce 1948 čerpala skrytá církev ze zkušeností získaných při pronásledování nacisty v době protektorátu.

⁶⁷ Srov. FIALA Petr, HANUŠ Jiří: Skrytá církev a politika, in: MAREK Pavel, HANUŠ Jiří (ed.): Osobnost v církvi a politice. Čeští a slovenští křesťané ve 20. století, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, 673–674.

salesiánů koncepci práce s věřící mládeží, známou pod názvem „chaloupky“. Jednalo se o letní tábory pro děti (ve věku od desíti do šestnácti let), které tu měly šanci poznat se se stejně smýšlejícími vrstevníky a vést spolu náboženský život (spolu s určitým vzděláváním). Rozvoj těchto aktivit byl největší kolem roku 1975, kdy se jejich vedení ujal Karel Herbst⁶⁸ a vedl tábory zpočátku sám, ovšem po velkém nárůstu dětí museli být pověřeni k výpomoci i další spolupracovníci⁶⁹. Tábory se tedy organizovaly tajně buď v soukromých objektech (chalupy, chaty, rodinné domy...), nebo na neobsazených farách. Programem „chaloupek“ byla náboženská výuka, modlitby, rekreační a sportovní činnost, taktéž pak údržba a oprava církevních památek či lesní brigády. Smysl táborů byl v udržování kontaktů, získávání zpětné vazby, poznávání kulturních zajímavostí nebo přírodních lokalit. Deset let byl Herbst hlavním koordinátorem a za tuto dlouhou dobu nezůstaly tábory nepovšimnuty ze strany Státní bezpečnosti, která vystupovala jak proti celým táborům, tak zasahovala i vůči samotným účastníkům⁷⁰.

Ilegální církve se tedy postupem doby skládala převážně z kněží, kteří nesměli z důvodu absence povolení k duchovenské činnosti vykonávat svou funkci a kteří byli náležitě kritičtí vůči legální (a také často kolaborující) církvi. V rámci utajené církve se vykristlizovaly řeholní komunity, které pod tlakem státní policie vedly řeholní život (př. mladí františkáni, dominikáni, salesiáni atd.). Ženské řády mohly oficiálně přijmout nový dorost pouze v době Pražského jara, proto byly po roce 1989 značně oslabené, ovšem většina z těch, které zbyly, mohly být obdivovány kvůli nevšední věrnosti církvi i vlastním komunitám⁷¹.

Podzemní církve existovala v malých skupinách, ohniscích, kdy z důvodu utajení nedocházelo k jejich propojení a spolupráci, proto také jejich centra vykonávala odlišnou činnost. Dvě nejsilnější skupiny byly kolem kněží Josefa Zvěřiny a Felixe M. Davídka (tato vystupovala pod názvem Koinotés). Oba spojovala zkušenost druhé světové války i široká škála zájmů a aktivit (teologie, filosofie, umění, společenské a politické angažmá křesťanů...). Zatímco Zvěřinova skupina se zaměřila na vytvoření celostního vzdělávacího

⁶⁸ Kněz Karel Herbst byl roku 1975 zbaven státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti.

⁶⁹ V roce 1975 se uskutečnil jeden běh „chaloupek“, v roce 1985 jich bylo 62 a v roce 1989 dokonce 83 táborů (1200 dětí a 300 vedoucích). Tyto údaje se týkají pouze „chaloupek“ pro chlapce, ovšem souběžně s nimi byly organizovány stejné akce i pro dívky.

⁷⁰ DVOŘÁK Dominik: Nezávislé náboženské vzdělávání za „normalizace“, in: Soudobé dějiny 2–3 (2007) 456–459.

⁷¹ Srov. BALÍK Stanislav, HANUŠ Jiří: op. cit., 260, 263–264.

systemu (sloučení výchovné a vzdělávací složky)⁷², Davídek pak chtěl vytvořit tajnou nezávislou univerzitu s alternativní církevní strukturou (vysvětil během dvaceti let asi 200 kněží a dokonce vysvětil i několik žen; v roce 1972 mu oficiální církev zakázala světit⁷³) a také se podílel na znovuvybudování skryté řeckokatolické církve⁷⁴. Přes všechny podobnosti ale ke sblížení obou skupin nedošlo a kvůli jejich politickým zájmům⁷⁵ se od nich distancovala i jiná společenství, která považovala politiku za křesťansky nedůstojnou a věnovala se pouze modlitbám a podobným zbožnostem (cursillo, charismatické hnutí apod.)⁷⁶.

1.2.4 Pacem in terris

Samozřejmě existovala i část církve, která zradila své hodnoty a s režimem spolupracovala. Sem se řadí Sdružení katolických duchovních Pacem in terris⁷⁷, komunisty iniciované a podporované, působící v letech 1971–1989, jehož úkolem bylo podryvání autority církevní hierarchie a podpora komunismu. Toto sdružení ovládalo jediný v zemi povolený katolický tisk (Katolickým novinám bylo posléze odebráno církevní schválení), bylo chráněno státem a neprávem reprezentovalo názory celé církve. Účast v Pacem in terris byla církevními autoritami zakázána⁷⁸, čemuž se není co divit, neboť řečníci ve svých příspěvcích například požadovali věrnost Sovětskému svazu, záruce míru na světě.

Z dalších aktivit „vlasteneckých kněží“ je třeba připomenout konání národních poutí, politických školení pro kněze, ovládnutí teologické fakulty, pozic církevní hierarchie jako jsou děkané, kanovníci, vikáři a biskupové dosazení po internovaných biskupech⁷⁹.

Kněží do sdružení vstupovali často v důsledku nátlaku a zastrašování ze strany Státní bezpečnosti. Takto získaní členové ovšem nevyvíjeli žádnou aktivitu, když vynecháme účast na občasných schůzích. V českých zemích vstoupilo do sdružení 726 kněží, na

⁷² Zvěřina byl spojen i s nekatolickými humanisty, byl aktivním členem Charty 77, ve svých seminářích přednášel klasickou i novější teologii; apeloval na solidaritu křesťanů se všemi lidmi a aktivně ovlivňoval pražské arcibiskupství.

⁷³ Srov. HANUŠ: op. cit., 29.

⁷⁴ Davídek se zaměřoval na Rusko a jeho politické změny, na „východní“ problematiku, na Čínu a její hospodářství, na politiku církevního státu a snahy o její ovlivňování...

⁷⁵ Obě skupiny se snažily o široký společenský přístup, který by nebyl vázán na jednu politickou stranu; šlo jim hlavně o spoluzodpovědnost o věci veřejné.

⁷⁶ Srov. FIALA: op. cit., 674–675.

⁷⁷ Bylo pokračovatelem Mírového hnutí katolického duchovenstva (1951–1968), název je dle encykliky papeže Jana XXIII. a v překladu znamená „Pokoj na zemi“.

⁷⁸ V roce 1982 zakázal účast ve sdruženích tohoto typu Svatý stolec (dekretem *Quidam episcopi*), aniž by název *Pacem in terris* přímo zmiňoval; zákaz se týkal podobných typů sdružení duchovních na celém světě.

⁷⁹ Srov. VLČEK Vojtěch: *Služebníci nevěrní*, <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2003-2/Sluzebnici-neverni.html>, (11.3.2009).

Slovensku 350⁸⁰ a tito členové získávali různé výhody, zatímco jejich odpůrci byli naopak perzekuováni.

Postoj církevních autorit i laické věřící veřejnosti vůči sdružení byl převážně negativní a nový papež Jan Pavel II. od počátku nástupu na Svatý stolec dával jasně najevo, že by nemělo existovat. Kardinál Tomášek pro jistotu napsal přímo do Říma dotaz, zda se zákaz zmíněný dekretem *Quidam episcopi* vztahuje i na toto sdružení. Po obdržení pozitivní odpovědi je tedy ve své arcidiecézi zakázal, k čemuž se připojili také někteří další biskupové. A nejen díky tomu se fakticky se živořící sdružení rozpadlo těsně po sametové revoluci⁸¹.

1.2.5 Církevní tajemníci

Takové označení⁸² patřilo těm, kteří měli za svou povinnost kontrolu církevních záležitostí buď v okrese, nebo pak v celém kraji, přičemž na krajské úrovni byl zachován i po roce 1954⁸³ samostatný odbor pro věci církevní. Církevní tajemníci okresní měli spolupracovat s krajskými, a to zejména zasiláním zpráv ze života v církvích na svém okrese. Pro taková pozorování potřebovali pozorovatele a církevní důvěrníky. Pozorovatele vykonávaly např. osoby žijící v přímé blízkosti kostelů (sledovaly, kdo chodí do kostela) a far (pozorování pohybu duchovního a lidí, kteří jej vyhledávali). Církevními důvěrníky se stávali povětšinou věřící komunisté, kteří donášeli na okresní výbory, o čem bylo v neděli kázání, k čemu v něm kněz nabádal a jaké ohlasy mělo u věřících⁸⁴.

Mezi hlavní úkoly církevních tajemníků patřilo sledovat čtení pastýřských listů a biskupských oběžníků (od nepohodlných biskupů) a po internaci nespolupracujících biskupů naopak hlídali předčítání poselství duchovních dosazených režimem. Dále měli za povinnost získávat občany k loajálnosti vůči režimu a také sledovat jejich postoje k politickým událostem. Zjišťovali, kteří kněží četli exkomunikační dekret papeže a kteří biskupové tento dekret uplatňovali vůči věřícím. Starali se taktéž o to, aby kněží poslali

⁸⁰ Tyto počty se týkají roku 1973, kdy byla členská základna nejširší.

⁸¹ http://cs.wikipedia.org/wiki/Sdru%C5%BEen%C3%AD_katolick%C3%BDch_duchovn%C3%ADch_Pace_m_in_terris, (11.3.2009).

⁸² Zpočátku se označovali i jako kulturní nebo církevní referenti.

⁸³ Toho roku vešlo v platnost vládní nařízení č. 23/1954 Sb., kterým byli okresní církevní tajemníci přeřazeni ze samostatného církevního do všeobecného odboru okresních národních výborů.

⁸⁴ Srov. DEMEL Zdeněk: Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu 1945–1989 na příkladu jihočeského regionu. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, 46–47.

vládě poděkování za svou první výplatu⁸⁵; sledovali připomínky kleriků v souvislosti s jejich složením slibu⁸⁶; pořizovali soupisy majetků zrušených klášterů; kontrolovali charitní domy; organizovali promítání proticírkevních filmů (př. film o údajném číhošťském zázraku). Po smrti významných státníků zjišťovali, kteří pastýři se připojili ke státnímu smutku⁸⁷. Samostatnou, ale o to významnější kapitolou bylo chování kněží a věřících ve volebním období. Hlídalo se, aby k volbám nejen že šli, ale aby jejich chod ničím nenarušovali.

V oblasti liturgie probíhala kontrola obsahu kázání, zda kněz káže i o míru a o účasti na brigádách, zda připomíná ve své řeči i politická výročí. Nejvíce činní byli potom tajemníci v době Vánoc a Velikonoc, v níž se vedly obsáhlé statistiky, kolik mládeže a ministrantů bylo na bohoslužbách a zda se liturgie konala jen v prostoru kostela⁸⁸. Pochopitelně byli v centru zájmu samotní duchovní – zapisovaly se státní poznávací značky vozidel jezdících na faru a také výjezdy kněží mimo svůj domov⁸⁹.

Od roku 1956 spadaly na okresní církevní tajemníky ještě další kompetence, např. povolování výpomocí v duchovní správě penzistům, povolování tisku upomínkových obrázků (životní jubilea apod.) a textů pro různé události církevního života, udělení souhlasu k vydání oběžníků (v rámci okresu) a schvalování výpomoci duchovních v jiné farnosti při různých událostech.

V této bohaté škále činností byli okresní církevní tajemníci koordinováni krajskými tajemníky, kteří s nimi konali pravidelné porady, schvalovali změnu hranic farností, školili a ustanovovali učitele náboženství, disponovali s byty v církevních budovách, usměrňovali církevní slavnosti (poutě apod.), přijímali slib věrnosti duchovních, vypracovávali krajské přehledy o religiozitě, vedli kádrovou evidenci osob spolupracujících s církví, sestavovali plán investic, generálních oprav, kontrolovali hospodaření církví⁹⁰, dále udělovali souhlas ke zřizování a rušení kaplí, rozhodovali o jejich použití k jiným než církevním účelům a v neposlední řadě sledovali i činnost řeholních sester v nemocnicích a ústavech⁹¹.

⁸⁵ Na základě nových církevních zákonů přijali kněží tuto výplatu 1. listopadu 1949.

⁸⁶ Myslí se ním slib věrnosti zavedený k 1. lednu 1950.

⁸⁷ Projevy státního smutku se vyznačovaly smutečními bohoslužbami, vyzváněním v hodinu pohřbu politika, vyvěšením smuteční vlajky, podpisem kondolenčního archu atd.

⁸⁸ Toto se týkalo zejména Velikonoc, poutí a svátku Božího těla.

⁸⁹ Srov. DEMEL: op. cit., 50–55.

⁹⁰ Pokud chtěla např. církev majetkově disponovat s částkou nad 100 000 Kč a dobou závazků 25 roků, musela mít souhlas krajského církevního tajemníka, který zároveň konal dozor nad jeho správou a nad smlouvami z majetku plynoucími (př. nájemní smlouva).

⁹¹ Srov. DEMEL: op. cit., 58–59.

1.3 Obecné shrnutí situace po roce 1989

Jak už jsem se v úvodních řádcích zmínila, komunistický režim byl po celé čtyřicetileté období zaměřen svou státní ideologií velmi protikřesťansky. Potlačování všeho církevního, neustálý dohled a šikana ze strany státních úřadů, nesvoboda v jednání, to vše zanechalo hluboké rýhy v křesťanském smýšlení.

Velmi často mi vystávala na mysl otázka, proč se odsouzení doznávali k trestným činům, které neprovedli a proč vypovídali nepravdy o jiných? Při psaní této práce jsem si výrazněji uvědomila, že jak jsou lidé různí v obyčejném životě, tak různí zůstávají i po svém uvěznění. Vězení rozdílnosti neodstraňuje, ale naopak ještě zesiluje. Na denním pořádku byla naprostá izolace od světa, styk jen s dozorci, advokáty a spoluvězni. Na nedostatek zpráv o dění v republice a o svých příbuzných každý reagoval jinak jinak a jen ti nejodolnější přestáli přizpůsobení se novému rytmu života a novému prostředí bez duševních otřesů. Když k tomu připočítám nejistotu a obavy z budoucnosti, neustálé úvahy o „svém vlastním případě“, překrucování a falšování protokolů, organizované konfrontace, fyzické a psychické násilí, pak se není co divit, že tento propracovaný systém udolal k přiznání neuskutečněného drtivou většinu vězňů.

Ale i v této mašinérii se našli takoví hrdinové, které krutost vyšetřování nepřivedla k psychologickému zlomu. Nedostali se tedy do stavu, ve kterém by vypovídali podle přání svého vyšetřovatele a politické konstrukce procesu, ovšem poté museli zákonitě počítat s jeho mstou. Vyšetřovatelé totiž považovali každé nepřiznání se vyslychaného za svůj vlastní neúspěch, neboť byli nadřizenými oceňováni podle počtu vynucených přiznání⁹².

Strach z teroru padesátých let a neustálý život v obavě, že by se něco podobného mohlo znovu opakovat, nezmírnilo ani pár svobodnějších let kolem Pražského jara, neboť toto období bylo příliš krátké, aby nějak výrazněji pozitivně zformovalo tehdejší uvažování věřících a dodalo sílu potřebnou pro tvořivou činnost.

Zatímco světová církev žila od půli šedesátých let velkolepými změnami Druhého vatikánského koncilu⁹³ a rozvíjela se jak její činnost, tak struktury, obnovovala se i liturgická část bohoslužeb a sílila naděje věřících do budoucna, v místní církvi československé, vzdálené od svobodného světa, se hledaly cesty, jak provádět státem

⁹² Srov. BARTOŠEK Karel: Zpráva o putování v komunistických archivech. Praha – Paříž (1948–1968). Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2000, 295.

⁹³ Ne všichni naši významní teologové přijímali koncilní reformy bez výhrad, ba někteří poukazovali i na škodlivost spojení katolicismu s modernou (př. Reginald Dacík a Metoděj Habáň).

zakázané duchovní úkony v obtížných podmínkách vězení, pronásledování a útlaku. Ač bylo pár našich teologů a kněží napojeno na zahraniční kolegy i Svatý stolec, neodvrátila tato situace nárůst pocitu nepohodlnosti a společenské nepřijatelnosti katolické církve⁹⁴.

Po roce 1989 pak byla církev natolik zdecimována dekádami pronásledování, že nebyla schopna rychle zaujmout přední místo ve společnosti. Projevilo se u ní navíc i stáří a únava kněží, výše zmíněná izolace od teologického vývoje a nepřipravenost na nové úkoly. Po celou tu dobu byla církev vytlačena z veřejného života (školství, zdravotnictví, média, politika...), byla uvyklá na klerikální styl a neměla vyškolené laiky, kteří by byli schopni pastorece bez dozoru státních institucí. Katoličtí intelektuálové začali působit v akademickém a politickém světě a práce v církvi zbyla opět pouze na kněze, kteří nebyli připraveni na tak velkou a rychlou dávku svobody⁹⁵.

Celkově byla církev příliš vyčerpaná na takové množství nových podnětů, na přijetí reforem koncilu a na obnovu rozpadlých církevních struktur a institucí, proto určitou dobu po pádu komunistického režimu stagnovala a hledala svou cestu. Toto je velmi zřetelné i na stavu Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, která se k nové koncepci studia a k novým cílům dopracovala až v dalším desetiletí po revoluci.

⁹⁴ Srov. BALÍK Stanislav, HANUŠ Jirí: op. cit., 9.

⁹⁵ Srov. HALÍK Tomáš: Články a eseje. Katolická církev v České republice po roce 1989, http://www.halik.cz/clanky/cirkev_po_1989.php, (25.2.2009).

2 Římskokatolická církev na Šumpersku

V okrese Šumperk, jehož velká část patřila do Sudet⁹⁶, se výrazně a trvale projevil odsun německých obyvatel po druhé světové válce. Ti totiž byli z 90 % katolíky a „*v silně sekularizovaném pohraničí od té doby církev vlastně provozuje improvizovanou duchovní správu a některé oblasti jsou dosud duchovní pouští*“⁹⁷.

2.1 Situace v Bludově

Bludov leží asi 4 km od okresního města Šumperka, v nejsevernější části Hornomoravského úvalu. V 16. století šlo o jednu z největších obcí na severní Moravě, neboť zde žilo asi 600 obyvatel. Obec bývala ryze česká, a to i v dobách největšího germanizačního tlaku. Byl uznávaným centrem českých obcí. Patří ještě k hanácké oblasti, což se vždy projevovalo jak ve způsobu života, tak v dialektu⁹⁸.

2.1.1 Pohled na počátek 20. století skrze komunistický sborník

Na přelomu 19. a 20. století byli „*největší politickou silou v Bludově klerikálně orientovaní sedláci, avšak vlastně už od dob starosty Jana Bendy stála proti nim sice menšina, zato velmi energicky vystupující, svobodomyšlných občanů, kteří se zorganizovali nejprve spolkově v Národní jednotě a Sokole a pak i politicky v národně sociální straně.*“ Takto hovoří sborník s názvem „Bludov dříve a nyní“ (vydaný roku 1979).

Dobovou náladu může dokreslit následující text z té samé publikace: „*Došlo dokonce k pokusu o vybudování jednotné tělovýchovné organizace sloučením Sokola a Orla, ten však bohužel ztroskotal na rozdílných politických zájmech a po společném tělovýchovném vystoupení se členové Orla opět začali separovat.*“

Sborník dále popisuje, jak se roky 1968–1969 negativně odrazily v životě bludovských obyvatel. Protisocialistická vlna totiž prospěla jen pár kariéristům a maloměšťákům, kteří se minulých dvacet let stranili společenského života. Byla obnovena činnost Junáka, jehož

⁹⁶ Masivní úbytek německého obyvatelstva byl alespoň z části nahrazen lidmi z vnitrozemí Čech, Slovenska a také přistěhovalci ze zahraničí, př. Řeky, Rumuny a Volyňskými Čechy. Imigrantů z ciziny bylo úhrnem asi 200 000. Za podpory komunistické vlády pak sem přesídlilo i mnoho slovenských Romů. Kvůli této migraci prakticky zanikl veřejný život. Lidé se často cítili a doposud cítí vykořenění.

⁹⁷ STRÍBRNÝ: op. cit., 82.

⁹⁸ Název Bludov v hanáckém dialektu zní „Blodov“ a i v současné době můžeme u starší generace tento název slýchat.

úkolem bylo roztržít jednotnou organizaci mládeže – Pionýr. Zároveň se dostala částečně ke slovu i Československá strana lidová, do které ale vstoupili dle autorů sborníku ti, kteří měli v úmyslu oslabit vliv komunistů v obci⁹⁹.

Pomlouvačná tendence knihy k hodnocení jakéhokoliv katolického spolku či jednotlivce, který nesdílel nadšení z nově nastupujícího režimu, je více než zřejmá.

2.1.2 Vliv katolicismu na společenský život ve vesnici

Pokud se budeme věnovat předestřeným katolickým činnostem v obci, za zmínku rozhodně stojí katolický čtenářský spolek Svatopluk¹⁰⁰, který mimo jiné šířil vzdělání jeho členů, a to čtením katolických časopisů a knih ve své mateřštině a podporoval katolické zásady ve veřejném i soukromém životě. K tělovýchovné jednotě založené na zásadách katolicismu patřil i Orel¹⁰¹, který spolu se Svatoplukem tvořil základ katolické bašty ve vsi.

Ženský spolek svaté Rozálie¹⁰², Spolek sv. Ludmily a Sdružení katolických zemědělců byl oporou oněch dvou výše zmíněných nejsilnějších spolků. Svatopluk nechal vlastním nákladem vystavět Národní dům (v roce 1901), ve kterém se nacházel hostinec, kde se scházeli členové všech katolických spolků. Později - už v době komunistického režimu – byl nazván jako „semeniště působící k rozbíjení jednoty v Bludově^{103c}“.

Národní dům sloužil k předvolebním schůzím strany lidové, opozice – Sokolové – zase půjčovali Sokolovnu komunisticky smýšlejícím občanům. Po únoru 1948 byly katolické spolky zrušeny (Orel i Svatopluk) a činnost strany lidové byla pozastavena¹⁰⁴.

V červnových volbách do Národního shromáždění byli už sledováni a zapisováni takoví voliči, kteří odevzdali bílé lístky¹⁰⁵, aby za svůj postoj byli brzy nato trestáni.

Po vítězství komunistické strany byla v říjnu 1949 zavřena protirežimní hospoda v Národním domě, ten se přejmenoval na Kulturní dům a jeho účelem bylo sloužit kulturním potřebám pracujícího lidu. Na okrese byla činná taktéž podvodná Katolická akce, kterou z šestadvaceti farářů podepsalo jen šestnáct, podpis odepřel i kněz v Bludově¹⁰⁶.

⁹⁹ Srov. SPURNÝ František a kol.: Bludov dříve a nyní. Bludov: Místní národní výbor, 1979, 138.

¹⁰⁰ Svatopluk byl založen roku 1881 paterem Františkem Ermisem.

¹⁰¹ Orel byl založen roku 1909.

¹⁰² Svatá Rozálie je patronkou Bludova; členky Spolku pečovaly o čistotu a výzdobu kostela v Bludově i v kostelíčku Božího Těla nad Hrabenovem a pořizovaly kostelní roucha, svaté nádoby atd.

¹⁰³ Srov. BALÍK Stanislav: Miloval jsem okrasu domu svého. Bludovský monstrproces v letech 1950–1952. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, 17–18, 31.

¹⁰⁴ Srov. BALÍK: Miloval jsem okrasu domu svého, 26.

¹⁰⁵ V Bludově, druhém největším sídle v tehdejší okrese Šumperk, bylo odevzdáno 30 % bílých lístků. Pro srovnání: v Šumperku to bylo pouze 7 %.

¹⁰⁶ Srov. BALÍK: Miloval jsem okrasu domu svého, 36.

Mezi události popisující postoj Bludováků vůči režimu patří např. ty z roku 1950, tedy z doby těsně před vypuknutím monstrprocesu, kterému se věnuje další podkapitola. V květnu 1950 se sbíraly podpisy pro tzv. Stockholmskou výzvu¹⁰⁷ (přijata světovým kongresem obránců míru). V celém okrese ji podepsalo 40 372 občanů, tedy 80,75 %. Podpis odmítlo 69 oslovených, z čehož bylo šest farářů a ze zbývajících 63 odmítnuvších bylo 26 osob z Bludova (odmítnutí odůvodňovali postojem místního kněze).

Dalším bojkotem, který Bludovští předvedli, byla prorežimní pouť na Velehrad (organizovala ji Katolická akce, mši celebroidal kolaborující kněz Plojhar). Z vyúčtování cestovního na poutní místo vyplývá, že z 33 obcí šumperského okresu se nezúčastnil žádný občan Bludova¹⁰⁸.

2.2 Monstrproces v Bludově v letech 1950–1952

V první kapitole této práce jsou zmínky o velkých soudních procesech (či spíše o stalinských divadelních výstupech) se známými církevními hodnostáři a osobnostmi ovlivňujícími kulturu či politiku, ovšem neprobíhaly jen tyto velké procesy. Každý okres a často i každé město nebo vesnice měly svůj větší či menší politický proces. Nejinak tomu bylo i v Bludově, jehož náladu jsme si představili v předchozí kapitole.

Jak uvádí ve své studii Stanislav Balík, „*politickým procesem míníme značně širokou množinu, která zahrnuje jednak skutečné soudní procesy (s jakýmkoli výsledkem), dále internace bez soudů, určení k nástupu výkonu vojenské služby v pomocných technických praporech či pobyt v tábore nucených prací. Termín „politický proces“ tedy neznamena pouze soudní proces, ale je termínem nadřazeným*¹⁰⁹.“

Na venkově více než kde jinde působili na život obyčejných lidí kněží, kteří byli přirozenou autoritou, povětšinou nejvzdělanějšími osobami a lidmi s vysokým morálním kreditem. Pokud tedy chtěl komunistický režim zaujmout přední postavení ve vlivu na lid, musel se zbavit katolické moci a všech, kdo byli v jejím područí nebo kdo něco v obci znamenali (tzv. vesničtí boháči apod.). Proto bylo nejvíce soudních procesů vykonáno s odsouzenými, kterými byli jak kněží, tak starostové, nejbohatší sedláci a živnostníci. Už

¹⁰⁷ Obsahovala výzvu k zákazu atomových zbraní a konstatovala, že vláda, která by první použila této zbraně proti kterékoli zemi, by spáchala zločin proti lidskosti a muselo by s ní být nakládáno jako s válečným zločincem. V Československu ji podepsalo 9,5 milionu obyvatel.

¹⁰⁸ Srov. BALÍK: Miloval jsem okrasu domu tvého, 36.

¹⁰⁹ BALÍK Stanislav: Církevní procesy v olomoucké arcidiecézi, in: kolektiv autorů: Církevní procesy padesátých let, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, 199–242.

v roce 1954 ve volbách bylo zřetelné, že se nové, vítězné straně povedlo oslabit místní autority a zastrašit potenciální odpůrce režimu.

I v Bludově hrála největší roli římskokatolická církev, proto muselo být učiněno něco, co by ji oslabilo a zároveň zastrašilo občany před dalšími provokacemi vůči režimu.

2.2.1 Vesnice pod vlivem patera Koutného

Prvním signálem neloajality s režimem byly volby v roce 1948, po kterých byl zaslán Okresnímu akčnímu výboru Národní fronty v Šumperku seznam občanů, kteří volili veřejně bílé lístky. Byly mezi nimi osoby spojené s římskokatolickou církví a církevními spolky, v první řadě pak pater Oldřich Koutný¹¹⁰. Tato „protistátní“ činnost kněze Koutného nebyla ovšem jedinou.

Nejen, že přečetl pastýřský list z 19. června 1949¹¹¹ (jeho četba byla zakazována pod pohrůzkami), ale nedovolil ani distribuci prorežimních Katolických novin¹¹² ve své farnosti. Za přečtení výše uvedeného pastýřského listu byla pateru Koutnému Okresním národním výborem v Šumperku vyměřena pokuta 5000 Kčs¹¹³. Tentýž rok složil Koutný slib věrnosti republice, ovšem s výhradou (jak zněl pokyn církevních nadřízených).

Farář Koutný přečetl i druhý exkomunikační dekret¹¹⁴, který zakazoval katolíkům vstup do komunistických stran, taktéž jejich podporu a vydávání tiskovin propagujících materialistickou nauku. Věřící, kteří by se tímto dekretem neřídili, měli zakázanou účast na svátostech. Koutný také ignoroval Katolickou akci. Muselo mu být proto více než jasné, že bude co nevidět zatčen¹¹⁵.

2.2.2 Zatčení otce Koutného

První zatčení¹¹⁶ patera Koutného se nezdařilo, neboť se po vsi rozkřikla zpráva o tom, že okresní církevní tajemníci Weiser a Jäckel si přišli pro pana faráře. Kostelník vyběhl do

¹¹⁰ Oldřich Koutný (1914–1970) se narodil v Jevíčku, studoval v Olomouci a Vidnavě. Vysvěcení proběhlo 16. července 1939 a jako novosvěcenec ještě toho roku přišel do Bludova, své první, ale i poslední farnosti. Za druhé světové války byl vězněn Gestapem. V Bludově pak byl v letech 1945–1946 administrátorem, od roku 1946 až do roku 1950 knězem. Konec života strávil v domově důchodců v Plavči u Znojma.

¹¹¹ Známý pod názvem „Hlas biskupů a ordinářů v hodině velké zkoušky“.

¹¹² Bludov byl jedna ze sedmi obcí v okrese, kde nebyly tyto noviny vůbec rozšiřovány.

¹¹³ Nařízení Rudolfa Slánského z 21. června 1949. Kněžím, kteří přečtou tento pastýřský list, bude vyměřena pokuta od 500 Kčs do 5000 Kčs.

¹¹⁴ Vyšel 1. července 1949.

¹¹⁵ Srov. BALÍK: Miloval jsem okrasu domu tvého, 32–43.

¹¹⁶ Pravděpodobně 8. prosince 1950.

věže a zvonil na poplach. K faře se seběhli lidé, kterých se oba církevní tajemníci zalekli a s nepořízenou odešli. Faráře až do rána hlídalo několik mužů s vidlemi¹¹⁷.

Při druhém zatčení 14. prosince 1950 na něj už počkali na vlakové zastávce. Pater Koutný přijel vlakem z Bohutína (po hodině náboženství) a po zatčení byl převezen do kláštera v Želivi¹¹⁸.

V internačním táboře Želiv byl vězněn i nezávisle na tomto případě po zrušení řeholí v padesátých letech jiný bludovský občan, Jarolím Adámek¹¹⁹, člen řádu redemptoristů. Po propuštění manuálně pracoval. V šedesátých letech se zapojil do přípravy ekumenického překladu Písma a v době uvolnění Pražského jara přednášel biblickou teologii na teologické fakultě¹²⁰.

V únoru 1951 bylo nařízeno tehdejšími referentem Weiserem, aby byla do čtyřiaadvaceti hodin vyklizena fara pro nového kněze. Farská hospodyně poprosila o pomoc farníky. Sešlo se jich kolem šestnácti, na vše dohlížel církevní tajemník. Plno věcí po pateru Koutném i pár předmětů z kostelního inventáře bylo uloženo u farnic Anny a Františky Březinových¹²¹ (to vše po dohodě s Koutného otcem). Také ostatní farníci odnesli z fary i majetek bývalé strany lidové a katolických organizací Svatopluk a Orel¹²². Vesnicí totiž kolovala více než rok informace, že věci z bohatších kostelů, mezi které právě ten bludovský patřil, budou přerozděleny do chudších kostelíků v okolí.

Po zatčení všeobecně oblíbeného kněze přišel do Bludova jako provisor pater Alois Bubeník¹²³, který se ovšem nesetkal s důvěrou ani šumperského děkana Koplíka¹²⁴, ani

¹¹⁷ Srov. BALÍK Stanislav: *Miloval jsem okrasu domu tvého*, 44.

¹¹⁸ Srov. *tamtéž*, 44.

¹¹⁹ Jarolím Adámek (1915–1969) byl knězem a biblistou, autorem několika teologických knih z oblasti Starého zákona (př. David a Saul); narodil se v Bludově a zemřel v Horní Poustevně.

¹²⁰ Srov. HANUŠ: *op. cit.*, 9.

¹²¹ Anna Březinová (1885–1969) se starala od mládí o výzdobu kostela. V roce 1918 si vzala na vychování Františku Novotnou (později Březinovou), pětiletou dceru čeledína pracujícího na jejich statku. V roce 1941 ji adoptovala. Anna byla členkou katolického Spolku sv. Rozálie a strany lidové, dále patřila mezi místní autority se značným vlivem na okolí.

Její adoptovaná dcera Františka (1913–1976) prošla kursem katechetiky (trval deset týdnů) a poté pracovala jako katecheta v blízkých vesnicích. Učila také v ústavu hluchoněmých na obecné škole v Bludově a v Šumperku, ale na lékařské doporučení musela učení v roce 1949 zanechat. V roce 1950 začala vyšít monogramy a bohoslužebné oděvy v Jablonci nad Orlicí u Charity. Stejně jako její adoptivní matka byla i ona členkou strany lidové, Orla a Spolku sv. Rozálie.

¹²² Srov. BALÍK Stanislav: *Miloval jsem okrasu domu tvého*, 8.

¹²³ Alois Bubeník (1914–1995) byl bludovským provisorem v letech 1951–1953. Přišel z litoměřické diecéze a spolupracoval s režimem (př. farní chlévy dal k dispozici družstevníkům, nabádal též ke vstupu do Jednotného zemědělského družstva...).

¹²⁴ Jaroslav Koplík (1901–1976) byl v padesátých letech z politických důvodů vězněn, po propuštění se bez souhlasu státu navrátil na svou neobsazenou farnost v Rejcharticích a byl znovu uvězněn, po návratu dožil v Šumperku v naprosté chudobě (odmítl od komunistického režimu pobírat důchod).

okolních kněží. Nedůvěru lidí vůči novému knězi potvrzuje sdělení tajemníka, že v Bludově „*máme kněze s dobrým postojem k lidově demokratickému zřízení*“¹²⁵.

Není se tedy čemu divit, že po Bubeníkově nástupu mezi Bludováky byly jeho mše bojkotovány a velká část farníků se rozhodla navštěvovat mše v sousedních obcích. V jiných obcích probíhaly i křtiny¹²⁶ a pohřby. Bývalí kostelníci přestali na protest vykonávat svoji službu. Odpor většiny bludovských farníků Bubeník nevydržel a od roku 1953 byl přeložen do Slatinic. Po něm nastoupil pater Seget¹²⁷ s režimem příliš nespolupracující, proto byl také nakonec přeložen za trest do obce Branná¹²⁸.

2.2.3 Vykonstruování procesu

Pater Bubeník v době činnosti v Bludově zjišťoval ztráty v kostele, který byl na místní poměry dost chudě zařízen. Bylo všeobecně známé, že většina věcí patřících kostelu je po zatčení patera Koutného uložena u Březinových. Pater Bubeník tedy vždy, když něco potřeboval, poslal svého kostelníka, aby to od nich přinesl. Co chtěl, to vždy dostal.

Nicméně neutěšenou situaci ve farnosti, jejíž protirežimní náladu neuklidnil, nahlásil tajemníku Weiserovi. Ten vida, že neklidná nálada v obci panuje stále dál, využil skutečnosti, že věci z kostela byly po stěhování z fary rozmístěny po nejčinnorodějších farnících a nechal obecním rozhlasem vyhlásit sdělení, aby všichni, kteří mají u sebe tyto věci, je vrátili v určité lhůtě na faru. Obyvatelé, kterých se to týkalo, se styděli schované předměty přinášet za denního světla, proto je posílali buď po svých dětech, nebo je odnášeli potmě¹²⁹.

Při domovních prohlídkách, provedených po vypršení lhůty k odevzdání věcí, bylo nalezeno mnoho z toho, co patřilo do majetku římskokatolické farnosti v Bludově. Nejvíce věcí a bohoslužebných rouch z chrámu sv. Jiří pak bylo dle očekávání v péči obou Březinových. Obě ženy byly záhy nato nezávisle na sobě zatčeny.

Divadelní fraška, jejímiž nedobrovolnými herci byli obyčejní venkované a režisérem stát zastoupený svými ovládanými úředníky a bezmyšlenkovitě odsuzujícími soudci, mohla začít.

¹²⁵ BALÍK: *Miloval jsem okrasu domu tvého*, 52.

¹²⁶ V roce 1950 bylo v Bludově pokřtěno 57 dětí, v roce 1952 za patera Bubeníka to bylo jen 21 dětí.

¹²⁷ Vladimír Seget (1913–1999) byl v Bludově provisorem v letech 1953–1963.

¹²⁸ Srov. BALÍK: *Miloval jsem okrasu domu tvého*, 52–54.

¹²⁹ Srov. *tamtéž*, 55.

2.2.4 Soudní líčení

Po uvěznění matky i dcery proběhlo pak v Praze 16. května 1951 soudní líčení, při kterém byl vynesena rozsudek, jímž byli všichni tři (i s otcem Koutným) odsouzeni pro trestný čin velezrady¹³⁰.

Pateru Koutnému byl určen trest odnětí svobody v délce šesti let, Anně Březinové tři let a Františce Březinové čtyř roků. Zároveň ztratili čestná práva občanská na dobu pěti let, dále jim byl zkonfiskován veškerý majetek (Březinovy žily v jednom z největších bludovských statků) a Anna Březinová dostala ještě navíc peněžité trest ve výši 10 000 Kčs¹³¹.

V odůvodnění rozsudku je uvedeno, že obviněný Koutný „*neváhal přečísti v kostele všechny známé štvavé pastýřské listy, ač byl před tím na její závadnost upozorněn, neštítel se přečísti v kostele ani již zmíněné exkomunikační dekrety. Když viděl, že jeho reakční postoj a podkopová činnost je odhalena, důvodně předpokládal, že naše lidové orgány jej nebudou moci ponechat na jeho místě. Předpokládal dále, že na jeho místo přijde kněz, který bude patrně loyální k našemu státnímu zřízení (...) Proto počal mezi sobě oddanými lidmi, zejména před bigotními Annou a Františkou Březinovými rozhlašovati, že bude zatčen a v tom případě, že je nutno uschovati z fary a kostela vše potřebné pro potřebu nového faráře a pro výkon náboženských úkonů (...) Sám pak také učinil určitá opatření ještě před svým odchodem, to jest dal ukryti koberec a dal do úschovy některé kostelní nářadí. (...) Obě tyto obviněné znění exkomunikačních dekretů znaly, s jeho tendencí souhlasily, měly nepřátelský postoj k lidově-demokratickému zřízení a tak se stalo, že jednak samy, jednak z jejich návodů i někteří jiní obyvatelé Bludova po jmenování nového faráře před jeho příchodem roznesly věci z fary a počaly ukrývati i různé bohoslužební a kostelní nářadí. (...) Když nový farář nastoupil, fara byla úplně vyklizena a kostel zel prázdnotou*¹³².“

Dále se tu hovoří o nesmyslných zdůvodněních výše trestů, kdy dcera Františka Březinová dostala jako trest o rok více než matka, neboť „*je mladší, inteligentnější než její adoptivní matka, sama Annu Březinovou poučila o exkomunikačních dekretech*¹³³.“

Nikdo ze tří obviněných se neodvolal a tresty přijali. Majetek byl všem prodán v dražbě, většinu věcí skupili členové rodin (osobní věci, oděvy), dříví bylo prodáno obci,

¹³⁰ Srov. BALÍK: Miloval jsem okrasu domu tvého, 58–60.

¹³¹ Srov. tamtéž, 61.

¹³² Srov. tamtéž, 62–63.

¹³³ Srov. tamtéž, 64.

potravinu školní kuchyni a nalezená hotovost propadla státu. Pater Koutný prošel nejtěžšími žaláři od Mírova po Valdice a svůj trest si jako jediný odpykal v celém rozsahu¹³⁴.

Z těch samých důvodů, ze kterých probíhal proces v Praze, proběhlo dne 10. ledna 1952 i hlavní líčení v Šumperku s dalšími účastníky, kteří byli obviněni z krádeží, podílnictví, přechovávání věci a těchto sedm osob bylo potrestáno jak odnětím svobody (nejdelší trest byl tříletý), tak peněžitou pokutou a ztrátami čestných občanských práv. Dva z potrestaných se odvolali s tím, že věci, které měli dle soudu ukrást, odvezli během dne v dopoledních hodinách před očima celé veřejnosti, neměli v úmyslu s těmito věcmi disponovat, ale uschovat je pro faru a kostel. Na to zareagoval Krajský soud v Olomouci dne 14. března 1952, kdy odvolání zamítl a shledal trest jim uložený za přiměřený vzhledem k míře jejich zavinění¹³⁵.

2.2.5 Rehabilitace obou soudních procesů

Proces u Státního soudu v Praze byl konečně rehabilitován podle zákona č. 82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci, na podnět matky i dcery Březinových (podaný dne 3. září 1968), tak na podnět otce Koutného (14. října 1968). Krajský soud uznal, že proces vůči pateru Koutnému byl vykonstruován a že došlo k hrubému porušení procesních předpisů. U obou rehabilitovaných Březinových bylo zjištěno, že při stěhování věcí z fary nejednaly v úmyslu se obohatit. Dále skutečnost, že přestaly chodit na mše sloužené paterem Bubeníkem, nezakládá na obvinění pro trestný čin. Pokud pak došlo k tomu, že odmítly nějaké bohoslužebné věci vydat novému provisorovi, šlo pouze o přestupek proti pořádku ve věcech církevních.

Březinovy pak požádaly rehabilitační soud, aby byl rozsudek o jejich nevině veřejně vyhlášen místním rozhlasem a dále zveřejněn na úřední desce Místního národního výboru, jak se také stalo. Pater Koutný pro svůj špatný zdravotní stav, na kterém se podepsaly roky strávené za války v Terezíně a poté v komunistických internačních táborech či věznicích, neměl zájem o uveřejnění své rehabilitace¹³⁶.

¹³⁴ Srov. BALÍK: Miloval jsem okrasu domu tvého, 73–74.

¹³⁵ Srov. tamtéž, 68–70.

¹³⁶ Srov. tamtéž, 77–82.

Proces odehraný se u Okresního soudu v Šumperku byl rehabilitován až v roce 1994 díky zákonu č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci¹³⁷. Ministr spravedlnosti usoudil, že trestní řízení proti všem obviněným bylo vedeno za účelem kriminalizovat věřící, kteří nesouhlasili se jmenováním nového faráře spolupracujícího s tehdejší státní mocí. Základní pochybení také nastalo při právní kvalifikaci skutků, neboť věci nebyly ukradeny, nýbrž uschovány; nebyl zde tedy prokázán úmysl zmocnit se cizí věci a nakládat s ní jako s vlastní a z tohoto důvodu nikdo z obviněných ani nemohl naplnit znaky trestného činu¹³⁸.

2.3 Příklad činnosti církevních tajemníků v letech 1968–1976

V podkapitole 1.2.5 této práce byly zmíněny úkoly a působení církevních tajemníků v celostátním rozměru. V dalších řádcích bude na příkladu z let 1968 až téměř do konce roku 1976 ukázáno, jak vypadala jejich činnost v okresním měřítku. Je vytyčeno pár základních problémů, které se v oněch letech vyskytly, přičemž jsou záměrně uvedeny i zcela obyčejné záležitosti kněží. Právě a hlavně o těch totiž probíhala vynucená spolupráce s okresními církevními tajemníky. Dohled nad duchovní činností byl během těch několika desítek let skutečností natolik samozřejmou, že začal být posléze považován za normální a v letech, kterých se níže uvedené kapitoly týkají, by proto málokoho napadlo, že je v tomto stavu něco nepřírozeného.

Dokumenty církevních tajemníků umožňují detailnější, a tudíž propracovanější vhled do místní, regionální problematiky, což je nezbytné pro celkové hodnocení struktury komunistické moci.

Obě podkapitoly byly vytěženy z archiválií fondu ONV Šumperk Státního okresního archivu v Šumperku. Pokud bude v textu hovořeno o „tajemníkoví“, jedná se o šumperského okresního církevního tajemníka.

2.3.1 Plán úkolů na rok 1970

Plánem úkolů¹³⁹ na úseku církevní politiky pro první čtvrtletí roku 1970 bylo stanoveno, že má být dosaženo stavu z roku 1967, protože v tomto roce nedocházelo

¹³⁷ Ten nahradil zákon z roku 1968 a zrušoval soudní rozhodnutí za činy, které zákon v rozporu s principy demokratické společnosti respektující občanská politická práva a svobody označoval za trestné.

¹³⁸ Srov. BALÍK: Miloval jsem okrasu domu tvého, 83–85.

¹³⁹ Šumperk, Státní okresní archiv, fond ONV Šumperk, Církevní tajemníci 1/1966–1976, karton 24: Plán úkolů na úseku církevní politiky na první čtvrtletí 1970 (17. prosince 1969).

k žádným deformacím. Rozpory pak mezi církvemi a státem nebyly vyvolány tím, že se stát dopouštěl deformačních chyb, ale proto, že církve vystupovaly proti státní politice. Plán se měl postupně uvádět v život a tím měly být odstraňovány sliby a pokyny dané dřívějším pravicově oportunistickým vedením sekretariátu pro věci církevní. Tyto sliby totiž nebyly dodány písemně, ale ústně a díky tomu se církve vymkly církevním zákonům.

V programu plánů byla také stanovena myšlenka, že by nebylo únosné a účelné vyvolávat konflikty s církvemi, zároveň je však nepřipustné, aby konsolidační proces byl brzděn tím, že církve nebudou ochotny dodržovat církevní zákony.

K dalším cílům, které byly vytčeny jako nejnaléhavější, patřilo:

- aby se církve nestaly základnou politického boje proti současné politice strany a vlády a proti opatřením státních orgánů a aby nedošlo k politickému zneužití věřících občanů,
- aby církve nerozvíjely svou činnost mimo rámec platných směrnic, upravujících vztahy mezi státem a církvemi,
- aby veškerá činnost různých skupin v církvích, které nemají právní opodstatnění své existence, byla zastavena a nemohla být dále rozvíjena (např. farní a ekumenické rady, katolický Junák, různé družiny u kostelů...),
- aby byla dána možnost duchovním, kteří mají pozitivní vztah k současné politice vlády veřejně to projevit (např. ve výboru obránců míru jako jejich členové) a případně se za tím účelem organizovat (vytvoření zájmové organizace duchovním na způsob bývalého Mírového hnutí katolického duchovenstva); poté v zájmu politické konsolidace na církevně politickém úseku prohloubit styky a spolupráci s duchovními, kteří tento proces podporují.

Mezi konkrétní úkoly církevních oddělení¹⁴⁰ se řadilo zastavení vytváření dalších komunit řeholníků a získání přehledu o jejich činnosti v duchovní správě; jestliže to pak potřeba a situace dovolí, dávat státní souhlas řeholníkům k ustanovení v duchovní správě především na místa kaplanů a ne na místa administrátorů (z důvodu neznalosti a mnohdy i nezájmu o dodržování předpisů a dále by mohli vytvářet komunity formou přijímání bratří řeholníků jako chrámových zaměstnanců).

Církevní tajemníci dále měli sledovat ekumenickou činnost církví a dbát na její provádění výhradně v rámci náboženském a také aby nemohla být zneužita k vytváření politické akční jednoty pravicových sil. Taktéž šlo o sledování a omezování snah církví v

¹⁴⁰ Tyto úkoly byly zaslány všem okresním církevním tajemníkům Severomoravského kraje po jejich společném projednání nejpalcivějších problémů na pracovní poradě dne 17. prosince 1969, a to církevním tajemníkem Krajského národního výboru v Ostravě Dr. Jasiokem.

rozšiřování jejich podílu na veřejné sociální činnosti (př. výstavba sociálních domů s pečovatelskou službou prostřednictvím řeholních sester).

Dary ze zahraničí bylo doporučeno církvím povolovat, pokud by následně byly použity na opravu a údržbu církevních objektů (ovšem nikoli na výstavbu nových domů), ale musela být splněna podmínka dodržení tehdejších směrnic ministerstva financí a Státní banky.

Bylo určeno, aby církevní referenti věnovali pozornost nejen sestavení církevních rozpočtů farních úřadů, ale i důkladně prověřovali, jak a na co jsou rozpočtové finanční prostředky čerpány (mnoho věcí se totiž obstarávalo bez státního souhlasu). Stejná pozornost měla být upírána i ke sbírkám (jak a k čemu jsou využívány) a k povolování jen účelových sbírek (na opravy a údržby kostelů, far...), především pak na opravy chráněných památek. Důraz ve výčtu úkolů byl kladen na odmítnutí teze, že památkově chráněné církevní objekty by měly být opravovány jen ze státních příspěvků.

Dozor v šumperském okrese měl probíhat i nadále nad vyučováním náboženství, aby působení církví na mládež nemělo politicky nepříznivý dopad na budování a posilování jednotného mládežnického hnutí. Je zde zmínka i o úvahách, že by měl být změněn systém vyučování náboženství.

Prověřování duchovních z hlediska oprávněných potřeb věřících se mělo dít na základě podrobného rozboru jednotlivých farností.

Pozornost byla kladena i na různé rozmnožené tiskoviny, materiály a oznámení, zda-li byly dodrženy všechny platné předpisy o tisku a také po stránce obsahové (př. negativně působí tiskoviny, v nichž není žádná pozitivní zmínka k současné situaci)¹⁴¹.

2.3.2 Běžné záznamy v letech 1968–1976

Z korespondence tajemníků¹⁴² a z celkového vedení jejich agendy jsou v následujících řádcích popsány namátkově vybrané záležitosti, týkající se záměrně různých skutečností, aby byl zřejmý rozměr jejich působnosti a náplň pracovního vztahu v praktickém životě.

¹⁴¹ Mezi další úkoly, netýkající se bezprostředně katolické církve, mělo patřit sledování příprav na oslavy padesátého výročí založení církve československé husitské a dále, až do konečného rozhodnutí o rozšíření činnosti řeckokatolické církve i do českých zemí, nepovolovat zřízení jejich sborů a veškeré žádosti a dopisy ordinariátu této církve v Prešově ihned postupovat sekretariátu pro věci církevní.

¹⁴² Šumperk, Státní okresní archiv, fond ONV Šumperk, Církevní tajemníci 2/1967–1975, karton 24.

ThDr. Václav Medek¹⁴³ si podal 27. března 1968 k rukám tajemníka stížnost na vyučování náboženství na základní škole v Bludově. Děti jsou totiž učitelé zdržovány ve třídách a na náboženství pak nedojdou včas. Nebo se konají kulturní akce v době, kdy jsou hodiny náboženství a knězi se nic nesdělí. Ten sedí v prázdné třídě a čeká, až mu nakonec uklízečka řekne, kde děti jsou. Otec Medek hledal nápravu nejprve u zástupce ředitele školy, ale marně, podal si proto stížnost na církevní oddělení Okresního národního výboru v Šumperku.

Tajemník Stanislav Sova 30. listopadu 1972 souhlasil, by tiskárna v Šumperku vytiskla 400 kusů upomínkových textů (resp. obrázků) k úmrtí patera Františka Reichla¹⁴⁴. O pár měsíců dříve, 5. května téhož roku, byl Sova žádán odborem „*kultury*“¹⁴⁵ církevního oddělení v Ostravě, aby se vyjádřil k obsazení místoděkana Ericha Pepříka v obci Dubicko. Odpovědí Sovy bylo tvrzení, že splňuje podmínky pro začlenění a nemá k němu žádných záporných připomínek. Na celém okrese prý není v řadách kněží žádná taková osobnost, která by přicházela v úvahu pro funkci kanovníků.

Zajímavá byla i žádost¹⁴⁶ patera Josefa Byrtuse¹⁴⁷, který tajemníku oznamuje, že od své tety žijící v Německé spolkové republice dostane finanční dar na zakoupení auta. Kněz pak chtěl vozidlo zakoupit prostřednictvím Tuzexu. Tajemník Sova neměl proti tomuto postupu námitek, jelikož nejde o dar od církevní organizace, jejího představitele či jednotlivého člena, ale od přímé osoby, jedná se tedy o čistě soukromou záležitost.

Statistika roku 1975 sděluje, že bylo v okrese Šumperk uzavřeno 1515 sňatků, z toho 385 bylo církevních (tedy 25 %) a církevních pohřbů bylo 60 % z jejich celkového počtu. Bohoslužeb proběhlo za rok 22 746, kdy průměrná týdenní návštěva mší byla 12 375 věřících.

Okres Šumperk sousedil na severu s katolickým národem Poláků, proto byly prováděny kontroly cest přes hranice. Záznam z 21. června 1976 oznamuje, že prudce stoupl počet žádostí o povolení krátkodobého výjezdu do Polska. Tajemník na tuto skutečnost upozornil Státní bezpečnost a na hranicích probíhaly zvýšené kontroly, neboť panovalo podezření, že se do naší republiky dováží náboženská literatura.

¹⁴³ ThDr. Václav Medek (1922–1982) se narodil ve Vyškově, v letech 1963–1969 působil jako provisor v Bludově, v letech 1969–1971 zastával funkci pedagoga na Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Olomouci (zabýval se historií). Dne 17. listopadu 1971 byl zvolen federálním předsedou Sdružení katolických duchovních Pacem in terris a tuto funkci vykonával do roku 1975. Zemřel v Praze.

¹⁴⁴ Farář v Postřelmově.

¹⁴⁵ Přímá citace slova z dokumentu.

¹⁴⁶ Ze dne 20. dubna 1972.

¹⁴⁷ Administrátor ze Skorošic a Vlčic.

Z opatření k podpoře voleb bylo např. v neděli 17. října 1976 po homilii nařízeno čtení pastýřských listů, které měli tajemníci kontrolovat. Především díky tomuto faktu, podle mě, se nakonec voleb do zastupitelských orgánů zúčastnili všichni římskokatoličtí duchovní a někteří z nich nabídli dokonce pomoc místnímu národnímu výboru při jejich organizování.

19. října 1976 popisoval tajemník, že proběhlo biřmování v Zábřezě. Olomoucký biskup Vrana biřmoval 260 biřmovanců a slavnost sledovalo 300 návštěvníků. Poté odjel biskup vysvětit obětní stůl do Šumperka a chtěl poobědvat v hotelu Grand. Tam ale byli kněží i s biskupem odmítnuti. Biskup Vrana si na chování personálu stěžoval tajemníku. Po vyřešení problému se ředitel hotelu biskupovi omluvil.

Na poradě okresních církevních tajemníků Severomoravského kraje dne 2. listopadu 1976 se rozhodlo, že má dojít ke zkvalitňování obsahu Katolických novin, který má být ovlivňován příspěvky pozitivních duchovních. Tajemník by tedy měl vytipovat ve svém regionu duchovní, kteří by byli schopni zasílat do novin své články.

Archiv dále uvádí typický případ ovládnutí duchovních. V listopadu 1976 zemřela duchovnímu mimo službu, Dr. Martinů, sestra. Žádal tedy státní orgány o povolení, aby směl vykonat pohřební obřady. Toto povolení bylo jednorázově vydáno. Po pohřbu o něm někteří kněží pronesli, že už nedovede vykonat ani pohřební obřady a projevuje se u něj staromilství. Poté se pater Martinů snažil přes biskupa Vranu získat zpět státní souhlas k činné službě. Stanovisko státu však bylo zásadně zamítavé z toho důvodu, že Dr. Martinů byl znám jako nepřítel v minulosti konající protistátní činnost, proto nezasluhuje obnovení činnosti¹⁴⁸.

V další zprávě z 20. listopadu 1976 se uvádí záporné hodnocení těch projevů, kdy dochází ke zvyšování lesku bohoslužeb. Jako příklad je uvedena vesnice Zvole, kde při svěcení zvonů probíhala slavnost uvnitř kostela, ale samotné vyzvednutí zvonů muselo proběhnout už zvenku. Účast na bohoslužbě byla značná a před chrámem stála i vozidla z jiných okresů než je Šumperk.

Z jiného záznamu čteme, že krajský tajemník byl na děkanské konferenci a hovořil zde o nutnosti dodržovat předpisy o hospodaření a řádné evidenci církevního majetku, neboť jsou v této oblasti značné nedostatky. Vyhlásil na počátek roku 1977 kontrolu vedení dokladů u farních úřadů.

Při jednání s duchovním Králem¹⁴⁹ z Bludova mu církevní tajemník pomohl připravit vše potřebné pro jeho odchod do důchodu.

¹⁴⁸ Zápisy pochází od okresního církevního tajemníka Karla Jäckela.

¹⁴⁹ Ladislav Král byl v Bludově od roku 1969–1973 administrátorem, poté do roku 1977 farářem.

Ze sdělení tajemníka psaného 16. prosince 1976 vyplývá, že se mění názor duchovních na členství v hnutí *Pacem in terris*. Tento pozitivní vliv je přisuzován olomouckému biskupu Vranovi, který vybízí, aby všichni do sdružení vstoupili. Jako zářný příklad je zde uváděn duchovní Seget z Branné, který se stal členem, ač v minulých letech stál poněkud stranou. Ihned poté následuje stížnost, že tyto snahy nacházejí ornou půdu jen u starších duchovních, zatímco mladí i nadále stojí bokem a ani na přímé dotazy ohledně jejich vstupu nereagují. Seskupují se mezi sebou, což je patrné na děkanských konferencích, kdy mladí kněží sedí odděleně od starých a neúčastní se diskuzí k problematice prorežimního hnutí.

2.3.3 Poutě

Tajemníci pozorovali účast na nejvyhlášenějších poutích v místech, kterým byla od pradávna přiznávána nadpřirozená moc a síla. Náboženský význam těchto cest zavinil, že účastníky shromáždění zapisovali ve svých evidencích. Poutě se konaly v den zasvěcení kostelů nebo v den svátku jejich patrona. Zvláštního významu nabývala tzv. mariánská poutní místa, ve kterých se zjevila Panna Marie nebo se tam nalézal její obraz či socha, kterým byla přikládána nadpřirozená moc¹⁵⁰.

Největšími poutními místy relativně blízko šumperského regionu byly Velehrad, Svatý Hostýn a Svatý Kopeček. Jejich lesk však během období vlády jedné Strany zašel natolik, že po roce 1990 muselo být vynaloženo velké úsilí, aby byly poutní chrámy opět uvedeny do své původní podoby.

Příkladem totální devastace poutního místa byly Zlaté Hory u hranic s Polskem. V roce 1955 sem byl státní správou zakázán přístup z důvodů důlních prací a rudného průzkumu. Toto rozhodnutí odstartovalo devastaci celého poutního areálu, ve kterém se vedle církevních staveb jednu dobu nacházely i dvě restaurace. Za přispění vandalů a zubu času se z místa staly ruiny. V nadějném roce 1968 se začalo s opravami kostela, aby mohl být roku 1973 odstřelen a celý poutní areál srovnán se zemí¹⁵¹.

K dalším známým poutním místům blízko šumperského okresu se řadí Hora Matky Boží v Králíkách. V dubnu 1950 byl klášter pro veřejnost uzavřen a na jeho místě se nacházel koncentrační klášter, v němž byli umístěni po „barbarské noci“ převážně redemptoristé. Ve stísněných podmínkách tu žili a pracovali až do roku 1965. Téhož roku

¹⁵⁰ Srov. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Pou%C5%A5>, (2.4.2009).

¹⁵¹ Srov. http://www.zlatehory.cz/pamat_poutni.asp?p1=3342&p2=&p3=, (2.4.2009).

převzala klášter Česká katolická charita a umístila sem řádové sestry. Pro veřejnost bylo poutní místo znovu otevřeno roku 1968. Od začátku sedmdesátých let se počalo s opravami kapliček křížových cest - soukromým přičiněním uzdraveného poutníka¹⁵² - a do kláštera se navrátil život.

Komunistický režim, když už nezničil poutní místo, snažil se zkeslit význam poutní tradice a převzít její organizaci pod své perutě. Tak byly poutě měněny na „mohutné manifestace křesťanského lidu za mír“ a uměle dostávaly jiný význam než byl jejich původní – církevní¹⁵³.

Poutní myšlenky realizoval František Lízna¹⁵⁴, působící nyní v šumperském regionu, který v roce 1984 uspořádal pout' přes celé Čechy a Moravu. Jeho osamocené cestování inspirovalo další poutníky putující samotné nebo v malých skupinkách. V osmdesátých letech se hodně konaly poutě k literárním vzorům, tedy poutě mající ráz náboženský i kulturní. Takto se např. cestovalo za Jakubem Demlem do Tasova apod.

¹⁵² Srov. <http://www.kraliky-klaster.cz/kkc/2/historie>, (2.4.2009).

¹⁵³ Srov. BALÍK Stanislav, HANUŠ Jiří: op. cit., 276.

¹⁵⁴ František Lízna (1941) je kněz, jezuita, vězeňský kaplan (Mírov, Kuřim). V letech 1974–1990 ztratil povolení k výkonu duchovenské činnosti. Z politických důvodů byl několikrát vězněn (pocházel i z komunisty pronásledované rodiny), signoval Chartu 77. Specializuje se na pastoraaci Romů, vězňů a bezdomovců. Jeho nejvýznamnější pěší cestou je pout' ze Svaté Hory do Santiaga de Compostela v roce 2004. V současné době působí ve Vyšehorkách u Mohelnice.

Závěr

Ve své práci jsem pojednávala o moderních dějinách místní katolické církve, tedy o úseku dosud zdaleka neprobádaném. O to více mě však doba od padesátých do devadesátých let zajímá, protože jde o roky, do kterých se narodili mí rodiče a prožili v této éře polovinu svého života. Také já jsem spojena s osmdesátými lety svým dětstvím. Před započítím psaní jsem měla na mysli mnoho nezodpovězených otázek, které jsem se snažila postupně vyřešit a využila jsem pro nastudování odpovědí této práce.

Pojednání v první kapitole je třeba chápat spíše jako uvedení do tematiky než úplné historické pojednání. Snahou bylo zdůraznit nejdůležitější události, které měly dopad na tehdejší život církve. Vytyčením těchto momentů v celorepublikovém rozmezí jsem si připravila půdu pro pochopení situace v měřítku okresním, neřku-li obecním.

Jak jsem již nastínila, druhou kapitolu jsem věnovala ponejvíce své rodné vsi. Před vylíčením typického monstrprocesu padesátých let uvádím do politického a katolického dění na začátku 20. století. Už v této době je totiž pro Bludov zřetelné soupeření katolické a nevěřící společnosti, ať už pomocí spolků či politických stran. Toto napětí má tedy své kořeny hluboko před příchodem komunistů k moci. Ti jen sílící tendenci ateizace podpořili a svou politickou koncepcí stvrdili.

Při popisu monstroprocesu je až těžko uvěřitelné, jak banální záležitost uschovaných bohoslužebných předmětů u farníků může zničit tolik životů. V soudním procesu sice nikdo o život v pravém slova smyslu nepřišel, ale plně dostačující jsou zkažené životní osudy lidí bezdůvodně postižených komunistickým režimem. Roky strávené v žaláři už jim nikdo zpět nevrátil, o zkonfiskovaném majetku nemluvě. Při procesu se jednalo o ukázkový případ toho, jak získat dominantní pozici mezi obyvateli, nejinak než s použitím hrozeb, které vypěstovaly všudypřítomný a hluboko zakořeněný strach přenášející se na další generace.

Své pojednání zakončuji vzhledem do všedních hlášení a kontrol šumperských církevních tajemníků. Jejich činnost byla přísně rozplánována s jasnými cíli a prostředky, jak podřízení farářů dosáhnout. Funkce církevních tajemníků mě při bádání v archivu velmi zaujala, nebo spíše onen hrozivý paradox, že o katolické církvi rozhodovali lidé nevěřící, ve věci nevzdělaní a mnohdy i všeobecně na nízké intelektuální úrovni. S tímto tématem souvisí i zmínka o poutích. Jejich účastníci byli totiž tajemníky sledováni, zapisováni a kromě toho se pořádaly k datu významných poutí různé masové akce či oslavy, jež měly sloužit jako konkurence poutím a odlákávat věřící.

Úmyslem mé práce bylo vystihnout podobnost obou kapitol a jejich návaznost. To, co bylo popsáno v první kapitole obecně nebo v pohledu na celý stát, jsem poté přenesla ve druhé kapitole do života v malém kousku naší země.

I pro severomoravský region platily stejné zásady jako pro celou zemi. I zde, v málem zapomenuté hornaté krajině, byla rozbita struktura církve a její duchovní centra byla zničena. I zde musel věřící, hlásící se ke své víře, odolávat nepochopení okolí a snášet posměšky nevěřících spoluobčanů. I zde byly režimem zdeformovány lidské osudy. Ani obyčejná vesnice se neubránila výhružnému soudnímu procesu na zastrašení troufalých občanů.

Všechno toto bylo sice mírnější a snesitelnější než ve velkých městech, ale chtěla jsem ukázat princip, na kterém fungoval tehdejší systém vlády. Vlády nejen nad katolickou církví, ale i nad čtyřiceti lety života několika miliónů lidí. A tito měli své naděje a touhy. Bohužel ve státěm dirigovaném životě byly naděje zmařeny a touhy nenaplněny. Nejvíce ze všeho mě pak děsí pomýšlení, že jim už nikdo promarněné životní šance nevrátí...

Seznam pramenů a použité literatury:

Archivy:

Státní okresní archiv Šumperk, fond ONV Šumperk.

Literatura:

BALÍK Stanislav: *Církevní procesy v olomoucké arcidiecézi*, in: kolektiv autorů: *Církevní procesy padesátých let*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

BALÍK Stanislav: *Miloval jsem okrasu domu tvého. Bludovský monstrproces v letech 1950–1952*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000.

BALÍK Stanislav, HANUŠ Jiří: *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007.

BALÍK Stanislav, KUBÁT Michal: *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. Praha: Dokořán, s.r.o., 2004.

BARTOŠEK Karel: *Zpráva o putování v komunistických archivech. Praha – Paříž (1948–1968)*. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2000.

CUHRA Jaroslav: *Kam nás to vedete? Křesťané a počátky života Charty 77*, in: *Dějiny a současnost 2* (2007).

DEMEL Zdeněk: *Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu 1945–1989 na příkladu jihočeského regionu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008.

DVOŘÁK Dominik: *Nezávislé náboženské vzdělávání za „normalizace“*, in: *Soudobé dějiny 2–3* (2007).

FIALA Petr, HANUŠ Jiří: *Skrytá církev a politika*, in: MAREK Pavel, HANUŠ Jiří (ed.): *Osobnost v církvi a politice. Čeští a slovenští křesťané ve 20. století*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006.

HANUŠ Jiří: *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005.

JANÁK Dušan, JIRÁSEK Zdeněk: *Vznik a existence táborů nucené práce v podmínkách zakladatelského období komunistického systému v Československu*, in: JIRÁSEK Zdeněk: *Tábory nucené práce a další projevy mimosoudní perzekuce 1948–1954*. Sborník

konference SÚ ČSAV a KH FF SU, Opava: Filozofická fakulta Slezské univerzity v Opavě, 1992.

KONEČNÝ Karel: *Perzekuce členů Československé strany lidové po únoru 1948*, in: MAREK Pavel (ed.): *Teorie a praxe politického katolicismu 1870–2007*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2008.

KRATOCHVIL Antonín: *Žalují I. Svědectví a myšlenky o deformacích stalinské justice v Československu*. Praha: Dolmen, 1990.

KRATOCHVIL Antonín: *Žalují III. Cesta k Sionu*. Praha: Dolmen, 1990.

SPURNÝ František a kol.: *Bludov dříve a nyní*. Bludov: Místní národní výbor, 1979.

STŘÍBRNÝ Jan: *Katolická církev v českých zemích v čase dvou totalit*, in: JAN Libor (ed.): *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století*. Sborník příspěvků ze sekce církevních dějin na VIII. sjezdu českých historiků v Hradci Králové ve dnech 10.–12. září 1999, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000.

VAŠKO Václav: *Dům na skále 3. Církev vězněná. 1950–1960*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008.

Internetové zdroje:

HALÍK Tomáš: *Články a eseje. Katolická církev v České republice po roce 1989*,

http://www.halik.cz/clanky/cirkev_po_1989.php, (25.2.2009).

MARJÁNKO Bedřich: *Koncepce likvidace církve*,

http://www.totalita.cz/vysvetlivky/cirkev_konc.php, (25.2.2009).

MARJÁNKO Bedřich: *Vlastní provedení akce „K“*,

http://www.totalita.cz/cirkev/cir_05.php, (25.2.2009).

VLČEK Vojtěch: *Služebníci nevěrní*,

<http://www.teologicketexty.cz/casopis/2003-2/Sluzebnici-neverni.html>, (11.3.2009).

<http://aleph.vkol.cz/pub/svk04/00000/80/000008077.htm>, (11.3.2009).

http://www.cojeco.cz/index.php?detail=1&s_lang=2&id_desc=91239&title=Stockholms%20v%C3%BDzva, (31.3.2009).

http://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_L%C3%ADzna, (2.4.2009).

http://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Beran, (24.2.2009).

http://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Vrana, (3.3.2009).

[http://cs.wikipedia.org/wiki/Katolick%C3%A1_akce_\(%C4%8Ceskoslovensko](http://cs.wikipedia.org/wiki/Katolick%C3%A1_akce_(%C4%8Ceskoslovensko)), (25.2.2009).

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Normalizace>, (3.3.2009).

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Pou%C5%A5>, (2.4.2009).

http://cs.wikipedia.org/wiki/Pra%C5%BEsk%C3%A9_jaro_1968, (2.3.2009).

http://cs.wikipedia.org/wiki/Pron%C3%A1sledov%C3%A1n%C3%AD_katolick%C3%A9_c%C3%ADrkve_v_%C4%8Ceskoslovensku#St.C3.A1tn.C3.AD_normalizace, (3.3.2009).

http://cs.wikipedia.org/wiki/Sdru%C5%BEen%C3%AD_katolick%C3%BDch_duchovn%C3%ADch_Pacem_in_terris, (11.3.2009).

http://cs.wikipedia.org/wiki/Stanislav_Zela, (25.2.2009).

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Sudety>, (1.4.2009).

http://cs.wikipedia.org/wiki/St%C3%A1tn%C3%AD_%C3%BA%C5%99ad_pro_v%C4%9Bci_c%C3%ADrkevn%C3%AD, (24.2.2009).

<http://iuridictum.pecina.cz/w/Amnestie>, (25.2.2009).

<http://www.kraliky-klaster.cz/kkcz/2/historie>, (2.4.2009).

http://www.zlatehory.cz/pamat_poutni.asp?p1=3342&p2=&p3=, (2.4.2009).

Impact of Catholic Church in Šumperk area during communist regime

The final thesis describes the life of the Catholic church between 1948–1968 firstly on a nationwide scale and then it focuses on the Šumperk mountain region, especially on the village of Bludov. In the first part the reader should understand how the political regime effected the Church, what the religious submission looked like and what bestialities were committed.

The second part was conceived in order to show the impacts of the communist regime on ordinary life of the local people.

The most important chapter of this part is dedicated to a law suit with parishioners in the village of Bludov. The law suit was used by the communist regime as a threatening example for the very brave locals.

The whole text then refers to the thorough work and the bestiality of the communist government as well as poor existence of the Church over the period of 40 years. The moral of this is to honour all the heroes who rose from this state authority clash with clear conscience.

Key words:

beasttrial, Church clerk, persecution, totality regime, religious repression